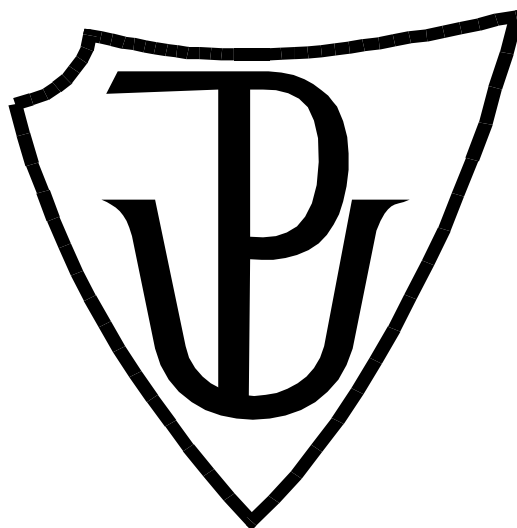


UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií



Michaela Bouzková

Sociální dopady opiátů v Afghánistánu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Nikola Medová

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité zdroje v seznamu literatury.

V Olomouci dne 2. června 2021

.....
Podpis

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní magistře Nikole Medové za odborný dohled, vstřícný přístup, cenné rady a podporu při psaní. Další poděkování patří také mým blízkým, kteří ve mě po celou dobu věřili a byli mi oporou.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela BOUZKOVÁ**
Osobní číslo: **R18408**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Téma práce: **Sociální dopady opiátů v Afghánistánu**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Zásady pro vypracování

Cílem bakalářské práce je popsat roli drog v různých odvětvích života a dění v Afghánistánu. Práce se především zaměřuje na problematiku ze sociálního hlediska nežli z pohledu ekonomického či diplomatického. Popisuje rozvoj pěstování máku a následného získávání a obchodování s opiem. Dále vztah obchodu s drogami a válečných konfliktů v zemi a dopady na místní obyvatelstvo. V neposlední řadě se práce věnuje i roli rozvojové pomoci v regionu, a to se zaměřením na drogovou závislost občanů a také na zneužívání dětí k pašování drog. Kratší část se věnuje také pohledu občanů ČR na tuto problematiku.

Rozsah pracovní zprávy: **10 – 15 tisíc slov**
Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- BYRD, William. Afghanistan and the International Drug Control Regime Can the „Tail“ Wag the „Dog“? *United States Institute of Peace: Peacebrief* [online]. 2013 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://permanent.access.gpo.gov/gpo55173/PB%20143-Afghanistan%20and%20the%20International%20Drug%20Control%20Regime.pdf>
- COTTLER, Linda B, et al. Prevalence of drug and alcohol use in urban Afghanistan: epidemiological data from the Afghanistan National Urban Drug Use Study (ANUDUS). *Lancet Glob Health* [online]. 2014, 2 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2214-109X%2814%2970290-6>
- GREENBERG, John. Does Afghanistan grow more opium poppies than before 2001? *PolitiFact* [online]. 2017 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.politifact.com/factchecks/2017/apr/04/ted-yoho/yoho-afghanistan-poppy-growth-way/Začátek formuláře>
- HORÁK, Slavomír. Začarované kruhy afghánské. *Obrana a Strategie* [online]. 2008, 8(2), 5-18 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://files.slavomirhorak.webnode.cz/200000051-d666bd760d/Afghanistan2008.pdf>
- HORÁK, Slavomír. *Afghánský konflikt* [online]. Praha: Public History, 2005 [cit. 2020-04-29]. ISBN 80-86445-17-8. Dostupné z: <http://files.slavomirhorak.webnode.cz/200000028-6c3d56d3a9/kniha-afghanistan2005.pdf>
- MAREK, Jan. *Stručná historie států – Afghánistán*. Praha: Libri, 2002
- MASHAL, Mujib. Afghan Taliban Awash in Heroin Cash, a Troubling Turn for War. *The New York Times* [online]. New York, 2017 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2017/10/29/world/asia/opium-heroin-afghanistan-taliban.html>
- RAIS, Rasul Bakhsh. *Recovering the Frontier State: War, Ethnicity, and State in Afghanistan*. Lexington books, 2009. ISBN 978-0-7391-3702-4.
- WORLD BANK. *Afghanistan : State Building, Sustaining Growth, and Reducing Poverty: World Bank Country Study* [online]. Washington, DC: World Bank, 2005 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7318>

XINWEI, Li. The Drug Situation And The Practice of Drug Control In Afghanistan. *Himalayan & Central Asian Studies* [online]. 2019, 23(3-4), 194-210 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=30194904-91b2-4667-8a7e-d550e9a0975d%40pdv-v-sessmgr05>

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Nikola Medová**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: **7. května 2020**
Termín odevzdání bakalářské práce: **25. dubna 2021**

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 7. května 2020

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá opiáty v Afghánistánu. Zaměřuje se především na problematiku ze sociálního hlediska, nezabývá se více ekonomikou či diplomacií. Popisuje rozvoj pěstování máku, následné získávání opia a obchodování s ním. Analyzuje vztah obyvatel a opiátů a jejich ekonomickou i fyzickou závislost na nich. V neposlední řadě se práce věnuje i roli rozvojové pomoci v regionu, a to se zaměřením na drogovou závislost občanů a také na dětskou práci v regionu.

Klíčová slova

Afghánistán, drogy, opium, mák, rozvojová pomoc, dětská práce, drogová závislost

Abstract

The bachelor thesis deals with opiates in Afghanistan. It focuses mainly on the social aspects of the issue, and it does not deal deeply with economics or diplomacy. It describes the cultivation, the drug production and trade. It analyzes the relationship between the population and opiates and their economic and physical dependence. Last but not least, the work also deals with the role of development aid in the region, targeting the drug addiction and child labor in the region.

Key words

Afghanistan, drugs, opium, poppy, development aid, child labour, drug addiction

OBSAH

Seznam zkratek	9
Seznam obrázků	11
Seznam tabulek	11
Úvod.....	12
Cíle práce a metodika.....	13
1. Obecná charakteristika Afghánistánu	15
2. Výroba drogy z máku setého.....	18
2.1 Mák setý	18
2.2 Získávání a použití opia	19
3. Opium v Afghánistánu	20
3.1 Historie v souvislosti s opiem	22
3.2 Největší opiové oblasti	25
4. Obchod.....	27
4.1 Pašování.....	28
5. Opium a obyvatelstvo	30
5.1 Dětská práce	30
5.2 Závislost	33
5.2.1 Závislost uživatelů drog.....	33
5.2.2 Drogově závislé ženy v Afghánistánu.....	34
5.2.3 Ekonomická závislost na opiu.....	35
6. Rozvojová pomoc.....	39
6.1 Pomoc České republiky v Afghánistánu	39
6.2 Mezinárodní pomoc v Afghánistánu	40
Závěr	44
Seznam literatury	46

SEZNAM ZKRATEK

AIDS – Syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immune Deficiency Syndrome)

AMO – Asociace pro mezinárodní otázky

CFR – Rada pro mezinárodní vztahy (Council on Foreign Relations)

CIA – Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)

FAOSTAT - Statistická databáze Organizace pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization Corporate Statistical Database)

HDI – Index lidského rozvoje (Human Development Index)

HIV – Virus lidské imunitní nedostatečnosti (Human Immunodeficiency Virus)

ILO – Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)

ILOSTAT – Statistická databáze Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization Statistics Database)

IRW – Islamic Relief Worldwide

ISAF – Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly (International Security Assistance Force)

MOLSAMD – Ministerstvo práce a sociálních věcí¹ (Ministry of Labour, Social Affairs, Martyrs and Disabled)

NATO – Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

NGO – Nevládní nezisková organizace (Non-Governmental Organization)

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)

OSN – Organizace spojených národů (United Nations)

SCI – Solar Cookers International

¹ Volně přeloženo: Ministerstvo Islámské republiky Afghánistán je pověřené jednat o záležitostech práce, sociální ochrany a sociální péče, poskytování služeb osobám se zdravotním postižením a rodinám mučedníků (Molsa.gov, 2019)

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

UNICEF – Dětský fond Organizace spojených národů (United Nations Children Fund)

UNODC – Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (United Nations Office on Drugs and Crime)

USD – Americký dolar

WB – Světová banka (World Bank)

WTC – Světové obchodní centrum (World Trade Centre)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Topografická mapa Afghánistánu (zdroj: Wikimedia, 2005).....	16
Obr. 2 Regionální rozdělení Afghánistánu k roku 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)	17
Obr. 3 Plocha, na které se pěstuje opiový mák v Afghánistánu v letech 1994-2020 (vlastní zpracování, data UNODC, 2021b).....	21
Obr. 4 Rozšíření pěstování opiového máku podle provincií Afghánistánu v roce 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)	25
Obr. 5 Přepravní cesty heroinu z Afghánistánu v roce 2008 (UNODC, 2009, upraveno)	28
Obr. 6 Nejdůležitější využití příjmů z opiového máku podle afghánských farmářů v roce 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)	36
Obr. 7 Důvody pro ukončení pěstování opia v Afghánistánu v nebo před rokem 2010 (vlastní zpracování, data UNODC, 2010).....	38
Obr. 8 Relativní zastoupení projektů NGOs podle zaměření v Afghánistánu v roce 2018 (vlastní zpracování, data NGOs, 2021).....	41
Obr. 9 Celkové výdaje NGOs podle provincií Afghánistánu v roce 2018 (NGOs, 2021, upraveno).....	42

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Regionální distribuce pěstování máku v Afghánistánu v letech 2018 a 2019 (vlastní zpracování, data UNODC, 2021a)	26
--	----

ÚVOD

Bakalářská práce rozebírá problematiku pěstování máku a užívání opiátů na území Afghánistánu. Popisuje vývoj pěstování máku, následného získávání opia a další distribuce drog do okolních států. Zaměřuje se na vlivy opiátů na obyvatelstvo, zkoumá fyzickou i ekonomickou závislost Afghánců. Zmiňuje také dětskou práci v opiové velmoci. V neposlední řadě rozebírá, jak zde funguje zahraniční i česká rozvojová pomoc.

Pěstování máku setého za účelem zisku opia, má v Afghánistánu dlouholetou tradici, stejně tak, jako jeho samostatné užívání. Tato látka, která má silné omamné účinky, tvoří velmi významnou část afghánské ekonomiky. Afghánistán se tak pravidelně umísťuje na prvních pozicích v produkci opia a heroinu s až 90 % celkového množství produkce těchto drog na světě. I přes mnohé a často radikální snahy mířené od mezinárodních spolků o snížení produkce opia se nepodařilo tento trend zastavit a hodnoty se drží stále vysoko. V některých oblastech měly tyto snahy dokonce opačný účinek a produkce ještě více vzrostla. Drogový průmysl není rozšířený pouze v Afghánistánu, ale je problémem celé Střední Asie. Nejčastěji afghánské drogy směřují k severním sousedům a postupně dál do Ruska, kde se dále rozšiřují i do Evropy. Kvůli masivnímu šíření afghánských drog po celém světě se tento problém stává globálním. Afghánistán je zemí chaosu a nestability. Již téměř 20 let zemi sužuje válka a je to patrné ve všech sférách života jeho obyvatel. Téměř ve všech ukazatelích rozvoje se Afghánistán drží na spodních příčkách, a proto je zemí rozvojovou. Často medializované problémy, které jsou spjaté s válečnými událostmi, ale překrývají dlouho zakořeněnou problematiku opiátů, které představují možná větší hrozbu, než se zdá.

Chtěla bych se zaměřit na běžné životy lidí, kteří jsou ovlivněni neustávajícími boji a chudobou. V práci se tedy nebudu rozsáhle věnovat příčinám válek, terorismu, politické situaci či diplomatickým vztahům. Nicméně tato fakta jsou nedílnou součástí pro získání celkového porozumění současné situace Afghánistánu. Hlavní přínos práce vidím v přiblížení drogové problematiky v Afghánistánu, o které se příliš nemluví, přestože je velkým problémem nejen lokálním, ale celosvětovým.

CÍLE PRÁCE A METODIKA

Cílem práce je popsat roli drog v různých odvětvích života a dění v Afghánistánu. Má práce se zaměřuje na vnitřní záležitosti státu, na život Afghánců poznamenaný dlouholetou nestabilitou země a s tím spjatou závislostí občanů na opiu. V práci se snažím najít odpovědi na následující výzkumné otázky:

- Jak ovlivňují opiáty běžný život Afghánců?
- Jaké mohou být důvody vedoucí k fyzické či ekonomické závislosti Afghánců na opiátech?
- Jaká rizika skrývá obchod s opiem?
- Existuje nějaká alternativa nebo východisko ze současné situace?

K zodpovězení těchto otázek mi poslouží rozbory dostupné odborné literatury zahrnující knihy a články významných světových i českých autorů, data získaná z internetových databází různých organizací a jejich následná komparace. Ve své práci tedy používám rešeršně kompilační metodu.

Úvodní část vlastního textu představuje základní informace o Afghánistánu, která slouží k lepší orientaci v dalších částech práce.

Navazující část se věnuje charakteristice rostliny máku setého a popisu postupu získávání opia a následné výrobě drog. Informace k této části mi poskytly internetové stránky věnované rostlinám a potažmo opiu a drogám, konkrétně Květena ČR a Biotox. Popis je stručný a má za cíl přiblížit vznik drogy z máku a tím usnadnit pochopení souvislostí mezi pěstováním máku a následným zpracováváním opia a obchodu s drogami.

Třetí část je zaměřena již konkrétně na oblast Afghánistánu. Historické souvislosti nejlépe objasňuje kniha českého autora Jana Marka z knižní série *Stručná historie států*, s názvem *Afghánistán* (2003). Dalším důležitým zdrojem informací pro mě byly publikace od odborníka na oblast Střední Asie Slavomíra Horáka – *Začarované kruhy afghánské* (2008) a *Afghánský konflikt* (2005). Statistické údaje jsem získala z internetových veřejných databází světových organizací. Mimo jiné jsem čerpala z webových stránek Světové banky, která je součástí Organizace spojených národů a zajišťuje finanční a technickou pomoc rozvíjejícím se státům s cílem zlepšit podmínky pro život na celém světě. Nejaktuálnější fakta mi poskytl

CIA Factbook, kde jsou přehledně shrnuté všechny důležité informace o každém státu. Nejprínosnějším zdrojem byl pro mě však Úřad OSN pro drogy a kriminalitu. UNODC vytvořilo vlastní projekt věnující se právě afghánskému drogovému průmyslu – The Afghan Opiate Trade Project. Tento projekt vznikl v roce 2008 a jeho cílem je pomoci monitorovat a lépe porozumět celosvětovému dopadu opiátů z Afghánistánu. Z cizojazyčných publikací bych ráda zmínila knihu Rasula Bakhshe Raise *Recovering the Frontier State: War, Ethnicity, and State in Afghanistan* (2009) a také článek *The Drug Situation And The Practice of Drug Control In Afghanistan* od Li Xinwei (2019), které mi pomohly přiblížit a pochopit nejen drogovou situaci v Afghánistánu, ale také další okolnosti související s touto problematikou.

Práce je doplněna o grafické prvky (tabulky, grafy, mapy, obrázky), které slouží k utvoření lepší představy o popisovaném jevu. Většina z nich je volně ke stažení z webových stránek již zmiňovaných organizací. Stažené grafické prvky jsem upravila do češtiny. Jiné vytvářím samostatně na základě vyhledaných dostupných dat. Grafy a tabulky vytvářím pomocí programu Microsoft Excel.

V anotaci zmiňuji, že součástí mé práce je také zpracování pohledu občanů České republiky na tuto problematiku. Po další úvaze a zvážení všech okolností jsem dospěla k závěru, že tato část by nebyla zcela relevantní danému tématu, a proto jsem se rozhodla ji z práce vynechat.

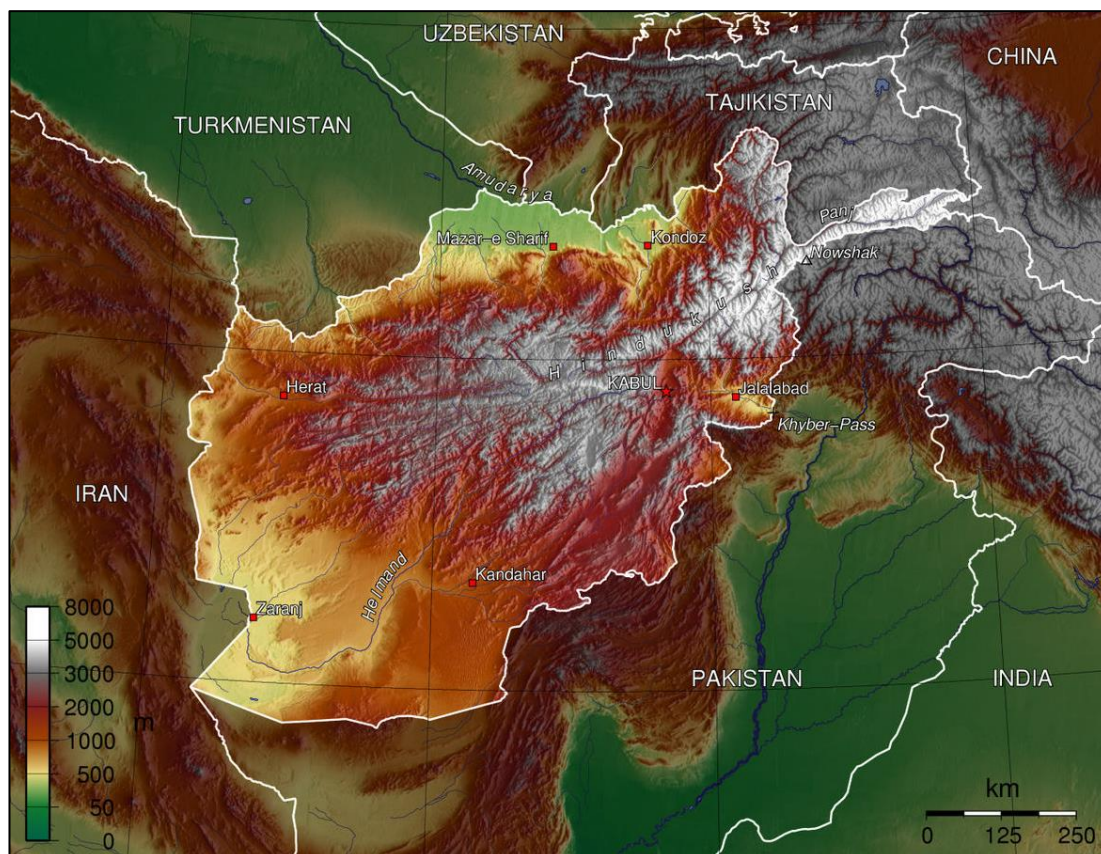
1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA AFGHÁNISTÁNU

Islámská republika Afghánistán je vnitrozemský stát, který se nachází na rozhraní jihozápadní a střední Asie (Pánek, 2013). Jeho zařazení do určité oblasti je však sporné. De Blij (2011, s. 301) uvádí zařazení Afghánistánu do Střední Asie a takzvaného Turkestánu. Často je také zmiňováno začlenění Afghánistánu do regionů západní či jihozápadní Asie nebo do oblasti staršího označení střední východ. Jeho rozloha cca 650 000 km² je srovnatelná například s Ukrajinou, v porovnání s Českou republikou je Afghánistán osmkrát větší. Na západě sousedí s Íránem, nejdelší hranici (2 670 km) táhnoucí se přes jihovýchod má s Pákistánem a nejkratší (pouze 91 km) na severovýchodě s Čínou. Na severu pak sousedí s Turkmenistánem, Uzbekistánem a Tádžikistánem. V důsledku sporů o území Kašmíru na východ od Afghánistánu, které si nárokuje jak Pákistán, tak i Indie, se dá říci, že Afghánistán má společnou hranici také s Indií. (CIA Factbook, 2021; AMO, 2021)

Podle nejnovějších statistik žije nyní v Afghánistánu přibližně 37,5 milionu obyvatel (CIA Factbook, 2021). V minulosti, i přes válečné konflikty a dlouhotrvající války, počet obyvatel od roku 1990 stále prudce narůstal až do současnosti. (WB, 2019) Obyvatelstvo je v zemi nerovnoměrně rozděleno. Nejvíce osídlen je východ země, naopak nejméně jih. To je zapříčiněno nepříznivými přírodními podmínkami.

Většinu země zabírá poušť na jihu nebo velehory táhnoucí se přes střed země až na východ. Afghánistán je převážně hornatá země. Průměrná nadmořská výška zde dosahuje 1 884 m, samotné hlavní město Kábul se nachází v 1 790 m n. m. Nejvýraznějším pohořím je soustava Hindúkuš, jejíž vrcholky na severozápadě dosahují výšek přes 7 000 m n. m. a bývají celoročně zaledněné. Hindúkuš zabírá téměř polovinu rozlohy celé země. Zbytek státu na jihu a jihovýchodě vyplňuje náhorní plošina, kde se rozkládají rozsáhlé pouště, polopouště a bezodtoké solné pláně nevhodné pro zemědělství. Pouze oblast severně od Hindúkuše disponuje podmínkami vhodnými k zemědělství. Díky nepříznivým geografickým podmínkám zde panuje také drsné klima. Obecně lze podnebí označit za kontinentální, kdy zimy jsou velmi mrazivé a tuhé a léta naopak velmi horká a suchá. Teplotní rozdíly jsou patrné nejen v průběhu roku ale i mezi dnem a nocí. Všeobecné podmínky pro zemědělství tu tak nejsou příznivé. Jediné obdělávatelné oblasti se nachází v okolí řek, které jsou zdrojem zavlažování. Nejvýznamnější a nejdelší řekou je Hilmand, pramenící v blízkosti

Kábulu a tekoucí směrem na jihozápad do Íránu. Dále zde protéká řeka Kábul, která proudí směrem na jih do Pákistánu a řeka Amudarja, která tvoří hranici s Tádžikistánem a Uzbekistánem. (Pánek, 2013) Tomuto popisu oblastí, které jsou vhodné pro zemědělství pak odpovídají ty oblasti, kde se nejvíce pěstuje opiový mák. (viz Obr. 1 a Obr. 4)



Obr. 1 Topografická mapa Afghánistánu (zdroj: Wikimedia, 2005)

Afghánistán je administrativně členěn na 34 provincií. Hlavní a zároveň nejlidnatější město Kábul se nachází ve stejnojmenné provincii na východě země. V aglomeraci počet obyvatel čítá přes 4 miliony. (CIA Factbook, 2020) Mezi další velká města patří například Kandahár na jihu země, Herát na západě, Mazáre Šaríf na severu nebo Džalalabád na východě. Afghánistán je jedna z nejchudších a nejméně rozvinutých zemí světa. Jeho HDP se v posledních deseti letech pohybuje okolo 20 miliard USD, čímž se řadí mezi nejméně vyspělé ekonomiky světa. Pro porovnání, například Česká republika měla hodnotu HDP v roce 2019 téměř 250 miliard USD. (WB, 2019) Také podle indexu lidského rozvoje² je Afghánistán dlouhodobě na hodnotách kolem 0,5. Nejnovější údaj z roku 2018 udává hodnotu HDI 0,496. (UNDP, 2018) Patří tak do

² Human development index – souhrnné měřítko průměrných výsledků v klíčových odvětvích lidského rozvoje: zdraví, vzdělání a životní úroveň. Udává se v hodnotách 0 až 1. (UNDP, 2021)

kategorie zemí s nízkou úrovní lidského rozvoje. Ta je definována hodnotou HDI menší než 0,550.

Mapa na obrázku 2 zobrazuje rozdělení Afghánistánu na regiony, které dále v této práci poslouží pro lepší orientaci v zemi.



Obr. 2 Regionální rozdělení Afghánistánu k roku 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)

2. VÝROBA DROGY Z MÁKU SETÉHO

2.1 MÁK SETÝ

Mák setý (lat. *papaver somniferum*) je významnou kulturní rostlinou, která má rozsáhlé využití od potravinářského průmyslu až po výrobu drog. Původ této jednoleté rostliny není zcela objasněn, avšak existují dvě teoretická místa vzniku: Středomoří či Střední Asie (Květěna ČR, 2021). Dnes už neexistující divoký opiový mák, který se vyskytoval v okolí Černého moře, se považuje za předka dnešního máku setého (Inglis, 2019). V současnosti se pěstuje téměř po celém světě. Takzvaný potravinářský mák, tedy legální rostlina máku, se pěstuje v posledních letech nejvíce v Česku a v Turecku (FAOSTAT, 2019). Maková semena se využívají v pekařství, jsou lisovaná na olej nebo se z nich tvoří ptačí zob. Lodyha je až 1,8 metru vysoká, zakončena květem, který je složen nejčastěji z bíle zbarvených okvětních lístků. Plodem je tobolka kulovitěho tvaru (makovice), která v sobě skrývá semena. Stonek, listy a stejně tak nezralé makovice obsahují nebezpečné alkaloidy. Nejdůležitějším alkaloidem je morfin, který má účinky snižující vnímání bolesti a vyvolává spánek či pocity blaha, působí tedy analgeticky a narkoticky. Látka se do lidského těla relativně snadno vstřebává a má vliv na centrální nervovou soustavu, na dýchání, uvolňuje svalstvo a tím tlumí bolest. V lékařství je morfin využíván jako silné analgetikum, jeho užívání je však značně omezeno, protože již po krátkodobém užívání dochází ke vzniku návyku. Pacienti se závislostí na morfinu nejdříve pociťují pocity slasti, ty však po delším užívání střídají tělesné i duševní změny vyznačující se neklidem, podrážděností nebo depresivními stavy a úbytkem váhy spojeným s únavou. V návaznosti na tyto symptomy má závislý také problémy s mezilidskými vztahy, je asociální a u neléčeného člověka nezřídkou dochází ke smrti sebevraždou nebo doprovodným onemocněním. Otrava morfinem nastává po jeho požití do 60 minut a smrtelná dávka je udávána v rozmezí 0,25 – 0,5 g morfinu. Smrt je způsobena zástavou dechu. (Květěna ČR, 2020; Biotox, 2009)

2.2 ZÍSKÁVÁNÍ A POUŽITÍ OPIA

Opium se získává z nezralých zelených makovic máku setého. Provádí se mělký řez cca po 15-20 dnech po opadu okvětních lístků. Nařezávání probíhá k večeru, kdy z makovice vytéká bílá šťáva (latex), která do rána na vzduchu ztuhne a získá hnědavou barvu. Poté se seškrabe a následně se upravuje do briket nebo bochníků o hmotnosti 0,5-1,5 kg. Surové opium se může také rozdrtit na prášek. K získání 1 kg surového opia je potřeba cca 2000 makovic. V tomto stavu přichází na trh k dalšímu zpracování pro získání morfinu, kodeinu a heroinu. Morfin tvoří asi 10 % hmotnosti surového opia a spolu s heroinem jsou nejučinnějšími a zároveň nejnebezpečnějšími látkami obsaženými v opiu. Naopak kodein má pouze šestinovou účinnost oproti morfinu a používá se k úlevě od kašle. Důkazy o užívání opia z máku za účelem uvolnění se vyskytují již v období neolitu. (Inglis, 2019) Pro vyvolání euforických stavů se opium užívá různými způsoby. Nejčastěji se však kouří ve speciální úpravě v dlouhých dýmkách. Opium se pro kouření upravuje tak, aby obsahovalo více morfinu než ostatních alkaloidů, mělo žádoucí aroma a snazší použití. Opiová kulička se nahřeje nad plamenem, dokud nezměkne, poté se vtlačí do dýmky a vdechuje se kouř, který v sobě kuřák dlouho drží. Často se do opiové směsi přidává také tabák. Silní kuřáci vykouří více než 100 dýmek za den. Další formou je požívání opia. Jde vlastně o nejstarší formu užití opia, která se objevuje již od 16. století v Turecku. Do připravovaných pilulek se také přidávají další například afrodiziakální látky, a tak je požitek z jejich užití o to intenzivnější. Samotný morfin byl zpočátku také užíván perorálně³. Až po vynalezení prvních injekčních stříkaček začalo být používáno intravenózně⁴. Kromě přirozených látek obsažených v opiu dochází také ke zneužívání syntetických látek podobných opiátům, tzv. opioidy. Mezi nejznámější patří diacetylmorfin – heroin. Ten se užíval až do roku 1919 zcela legálně jako velmi silné analgetikum ve zdravotnictví a byl považován za nenávykový. Nyní patří mezi nejvíce nebezpečné návykové drogy ze všech. Aplikuje se do žíly a navozuje příjemný pocit opojení, který však trvá pouze 15 minut. Kompletní závislost se projeví již po 10 dávkách. Smrtebnou dávkou je 50-70 mg drogy, v kombinaci s alkoholem a jinými látkami ovlivňující dýchání je však dávka mnohem nižší. (Britannica, 2021; Biotox, 2021)

³ Podávané ústy

⁴ Podávané přímo do žíly

3. OPIUM V AFGHÁNISTÁNU

Opium začalo být pěstováno v zemích tzv. zlatého půlměsíce⁵ v jihozápadní Asii od 16. století. Znamky pěstování v Afghánistánu sahají až 200 let zpět, avšak do 70. let 20. století byla produkce opia značně omezená. V 50. letech 20. století se obchod s opiem nejvíce rozvíjel v další významné opiové oblasti v zemích tzv. zlatého trojúhelníku⁶. Příznivé vlivy pro rozvoj pěstování opia v Afghánistánu a Pákistánu měly až politické a vojenské události v severozápadní Asii, velká sucha na konci 70. let v severovýchodní Asii a také zákony omezující produkci opia v Turecku. (Shanty, 2011)

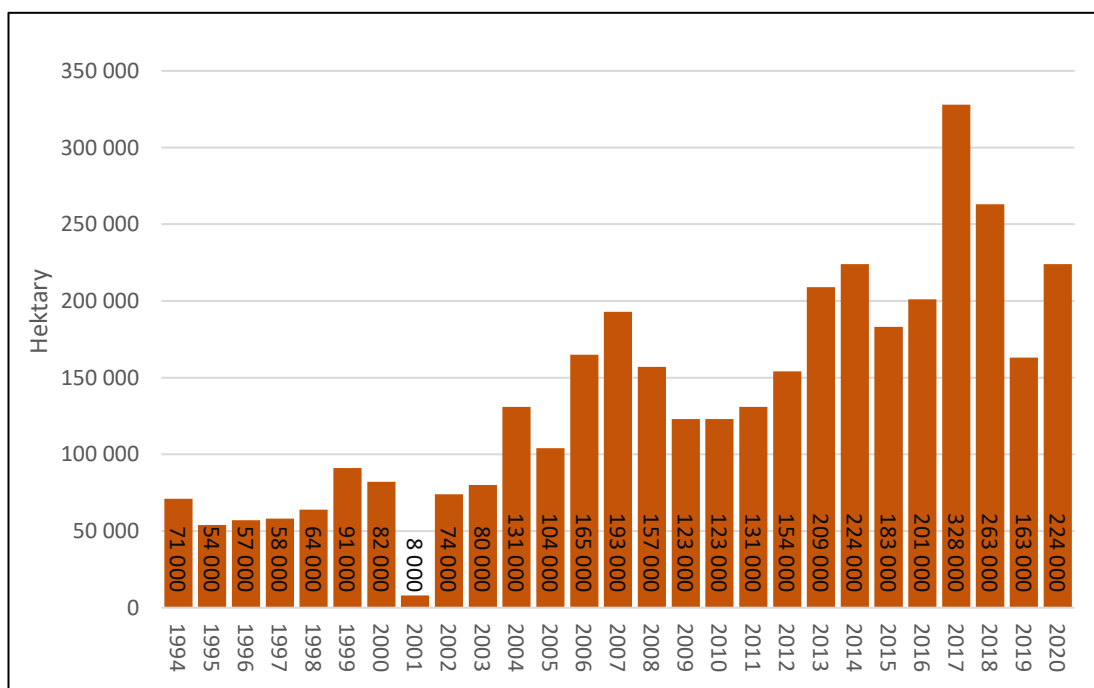
Afghánistán má ideální klimatické podmínky, které tvoří jedinečné prostředí pro pěstování opiového máku. V suchých afghánských oblastech se rostlinám daří, a tak tvoří mnohonásobně větší výnosy než v ostatních jihoasijských zemích pěstujících opium. Výroba je náročná na pracovní sílu, avšak nevyžaduje mnoho půdy ani kapitálu. Je tak ideální pro farmy, které mají často nízký poměr kapitálu k pracovní síle. Další výhodou pro afghánský opiový trh je to, že ve většině vesnických oblastech prakticky nejsou přítomny ústřední vládní instituce a ty místní jsou často zkorumpované a samy z obchodu s opiem profitují. Z těchto důvodů tak spadá pěstování opia do šedé nelegální zóny. Výroba je formálně zakázaná od roku 1945, ale v praxi je většinou tolerována ústřední vládou a Tálibánem. (Wigton-Jones, 2020)

Koncem 70. let 20. století začaly vznikat první základny pro výrobu opia. Ty se postupem času rozšířily do všech 34 provincií a staly se hlavní ekonomickou aktivitou Afghánistánu. V 90. letech nastal největší rozmach obchodu s opiáty a tento trend se drží dodnes. Jediný nejvýraznější propad obchodu byl zaznamenán v roce 2001, kdy vláda Tálibánu zakázala pěstování máku za účelem získávání opia. Obchod tím však nijak neutrpěl a v dalších letech produkce byla naopak ještě vyšší než v letech předchozích. (WB, 2005) V roce 2007 dosáhla produkce opia 8 200 tun. (Horák, 2008) O deset let později v roce 2017 byla produkce opia ještě vyšší a to 9 000 tun. V následujícím roce byl však zaznamenán velký pokles produkce, pouze 6 400 tun, a to z důvodu období velkého sucha v mnoha částech Afghánistánu. (Xinwei, 2019)

⁵ Oblast soustředěná na produkci opia - Afghánistán, Pákistán, Írán (AMO, 2018)

⁶ Oblast soustředěná na produkci opia – Myanmar (Barma), Laos, Thajsko (AMO, 2018)

Také v roce 2019 byl zaznamenán pokles celkové plochy, kde se pěstuje opiový mák. Tehdejších 163 000 ha půdy bylo o 38 % méně než za předchozí rok a nejméně od roku 2013. (viz Obr. 3) Vlivem tohoto poklesu se tak zvýšil počet provincií bez máku z 10 za rok 2018 na 13 v roce 2019. Následkem toho bylo také snížení ceny na kilogram opia a to na 63 USD. Celkově však zůstala opiátová ekonomika téměř stabilní. To díky tomu, že vývozní ceny a ceny surového opia neklesly a také ovlivnění cen heroínu a morfinu trvá delší dobu. (UNODC, 2021a) Nejnovější report UNODC pro rok 2020 (2021b) však popisuje opětovný nárůst produkce opia. Plocha kde se opiový mák pěstuje narostla o 37 % a to na 224 000 ha. Avšak cena za kilogram opia se snížila na 55 USD. Roli v každoročních změnách mohou hrát různé faktory. Jsou to například již zmíněná velká sucha v roce 2018 a naopak rozsáhlé sezonní povodně v roce 2019, a také zhoršující se bezpečnostní situace a zvýšená nestabilita země v roce 2020. Krize COVID-19 neměla vliv na obdělávanou plochu ani neovlivnila poptávku po práci při sklizni. Nicméně lze očekávat, že hospodářský útlum po pandemii v kombinaci se zvýšenými cenami potravin může v následujících letech vést k dalšímu nárůstu pěstování opiového máku.



Obr. 3 Plocha, na které se pěstuje opiový mák v Afghánistánu v letech 1994-2020 (vlastní zpracování, data UNODC, 2021b)

Pro zjednodušení a lepší pochopení textu dále v práci používám slovo *opium* pro vyjádření nejen opia jako drogy, ale také jako opiového máku neboli máku setého. Je-li tedy v textu použito slovní spojení pěstování opia, je tím myšleno pěstování máku setého.

3.1 HISTORIE V SOUVISLOSTI S OPIEM

Dějiny Afghánistánu jsou těsně spjaty s dějinami okolních oblastí, především s Íránem, Střední Asií a Indií. Afghánské území bylo obydleno již v období starší doby kamenné. Žili zde kočovní zemědělci a pastevci. Údajně právě z této oblasti pochází pěstování obilí a také opia. Do přelomu letopočtu bylo území součástí několika velkých říší jako například Baktrie, Persie nebo Řecké říše. Arabové do oblasti dnešního Afghánistánu přišli až v 7. století našeho letopočtu za cílem šířit nově vzniklé náboženství islám. Afghánci sice přijali islám, ale rozvíjeli stále své tradice a ovlivňovali tím vznikající islámskou civilizaci. Na východním okraji země také v té době vznikaly náboženské sekty namířené proti dogmatům islámu i proti sociální nerovnosti, podíleli se také na různých vzpourách a povstáních. Celá historie země je tak provázena nestabilitou, častým střídáním vlád a s tím spjatými obdobími vzestupů a pádů. (Marek, 2003)

Zásadní vliv na vývoj státu od 19. století měla jeho pozice mezi dvěma velmocemi, Velkou Británií a Sovětským svazem. Toto „přetahování“ o samotné území či přízeň Afghánců mělo za důsledek nárůst nedůvěry obyvatel ke vládě a také vznik radikálních skupin, které chtěly určit zemi řád. Snahy o vymanění se z vlivu Velké Británie vyvrcholily roku 1919 třetí britsko-afghánskou válkou⁷, která ukončila britský vliv v zemi a uznala nezávislost Afghánistánu. V tomto období vznikají dva hlavní opoziční proudy. Radikální islámští fundamentalisté, kteří prosazují vznik islámského státu, který má být řízen podle přísných pravidel práva Šaría⁸, a na druhé straně příznivci „západu“. To v afghánském pojetí znamená všeobecně náklonnost k Evropě a především k tehdejšímu Sovětskému svazu. Vliv komunismu však zdaleka nezasáhl celou oblast Afghánistánu a na mnoha místech (především ve vesnických oblastech) tak opět vznikaly islamistické skupiny, které silně nesouhlasily s ateistickými reformami komunismu. V roce 1979 nepokoje vyústily v sovětskou okupaci Afghánistánu, která trvala 10 let. V roce 1992 po rozpadu SSSR se ujala vlády opozice, avšak klid v zemi to nepřineslo. Naopak, vypukla občanská válka. S cílem nastolit v zemi konečně mír vzniklo na jihu země nové radikální fundamentalistické a paštúnské hnutí Tálibán. (AMO, 2011; Marek, 2003)

⁷ Trvala od 6. 5. do 8. 8. 1919 a Afghánci i přes jasné oslabení získali svou nezávislost. (AMO, 2011)

⁸ Jedná se o soubor pravidel daných muslimům Bohem, kterými by se měli řídit, aby se dostali do nebe. Klíčovým zdrojem práva Šaría jsou Korán (pravidla daná Alláhem) a Sunna (výroky a činy proroka Mohameda). (Islám objektivně, 2015)

V září roku 1996 se Tálibům podařilo obsadit hlavní město a získali tak kontrolu nad naprostou většinou celé země. Z počátku se nedopouštěli žádného násilí na obyvatelstvu, naopak se snažili vymýtit korupci, obnovit obchod a zavést v zemi řád. Zakázali dokonce pěstování opiového máku, který byl v podstatě jedinou vývozní komoditou a zdrojem obživy pro většinu Afghánců. Zdánlivě dobré úmysly však přinesly zavedení tvrdého režimu s velmi přísnými zákony islámu. Nová vláda v čele s vesnickým duchovním Muhammadem Umarem zemi přejmenovala na Islámský emirát Afghánistán a chtěla zde zavést nejryzejší islámský režim na světě. Lidskými právy se však neřídila. Tímto jednáním se tak dostal Afghánistán do naprosté diplomatické i politické izolace. I když původně nijak své myšlenky islámské revoluce do světa nešířili, vše se změnilo po spojení s organizací al-Káida, kterou vedl Usáma bin Ládín. Ládín s pomocí USA a dalších západních států dodával afghánským mudžáhidům⁹ zbraně a verboval nové odhodlané bojovníky z islámských zemí. Koncem 90. let pak napojil Umarovu vládu na radikální islámská hnutí po celém světě a vnukl mu svou představu globální svaté války proti Spojeným státům. Tálibánská vláda v Afghánistánu byla nyní závislá na pomoci od al-Káidy a Pákistánu. Po útocích řízených al-Káidou 11. září 2001 v New Yorku se však Pákistán přidal na stranu USA a přestal tak tálibánskou vládu podporovat. Ta se tak stala finančně i materiálně zcela závislá pouze na mocné al-Káidě. Až kvůli útokům na WTC Afghánistán připoutal pozornost celého světa. Bin Ládínovi poskytl Umar v Afghánistánu azyl a tím se definitivně postavil na stranu mezinárodního terorismu. Když ho odmítl americké vládě vydat, postavil tak svou zemi a její obyvatelstvo do střetu mezi USA a al-Káidu. V říjnu po atentátech v New Yorku se USA rozhodlo k bombardování Afghánistánu za cílem dopadnout Usámu bin Ládina. Toho využily všechny skupiny bojující proti Tálibánu a vytvořily tzv. Severní Alianci s cílem svrhnout tálibánskou vládu. To se jim nakonec v listopadu téhož roku podařilo, avšak Umara ani bin Ládina se jim dopadnout nepodařilo. Pomoci obnovit Afghánistán měly za úkol nově vzniklé Mezinárodní síly pro podporu bezpečnosti v Afghánistánu (ISAF) pod vedením Rady bezpečnosti OSN. Novým prezidentem byl zvolen Hamíd Karzáí a s ním i dočasná vláda. (Marek, 2003; Horák, 2005; Tomeš, 2002)

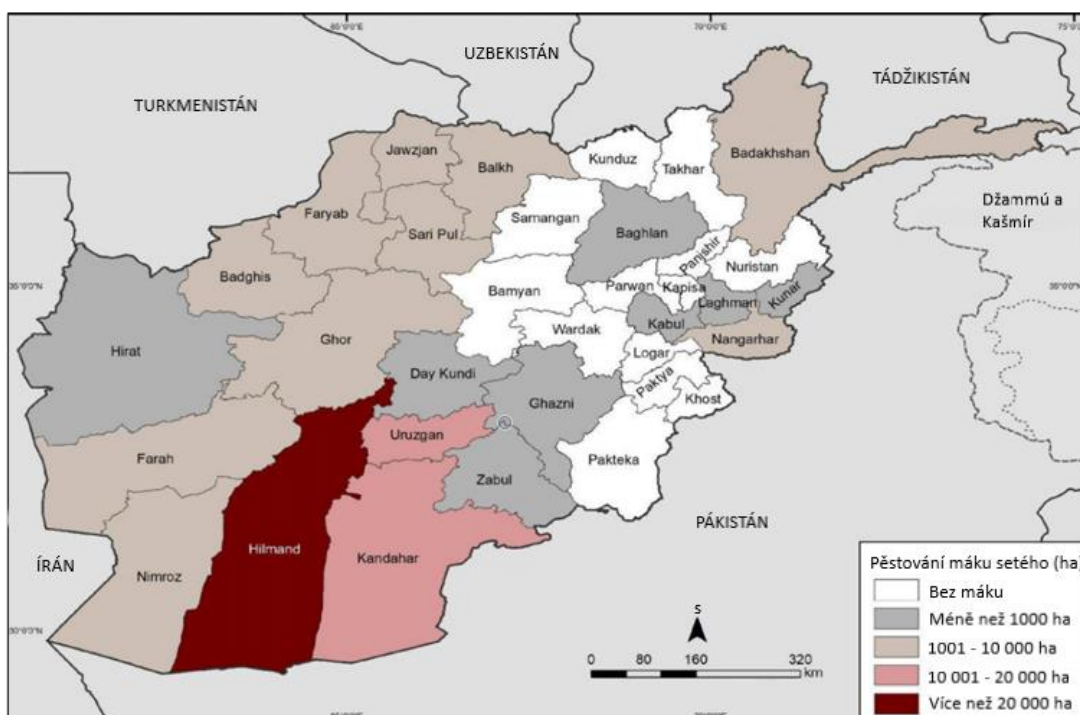
⁹ Mudžáhidové – ti, kteří bojují ve jménu víry (džihádu=svaté války) „V Afghánistánu bylo označení mudžáhidín používáno dosti paušálně - označovali se jím i příslušníci hnutí, která využívala islám pouze pro své loupeživé nebo mocenské ambice, případně islámskou rétorikou získávala podporu ze zahraničí.“ (Horák, 2005)

O míru se však zatím mluvit nedá. Od roku 2001 v Afghánistánu stále probíhá válka, trvá tedy už téměř 20 let. Jedním z hlavních cílů americké invaze do Afghánistánu bylo nastolit mír a stabilizovat zemi. Možnými riziky byly tisícovky bojovníků Tálibánu a al-Káidy, kteří se stále ukrývaly v místních horách. Moc Tálibánu opět narůstala a vyvrcholila v roce 2006, kdy Tálibánci obnovili útoky na vládu a americké jednotky. V důsledcích války dosud zahynulo přes 200 tisíc lidí, z toho téměř 40 tisíc civilistů. (Hospodářské noviny, 2020) Často se také řeší otázka válečných zločinů, kdy jsou americké vojenské jednotky obviňovány z neodůvodněného zabíjení civilistů (Amnesty International, 2014). V září roku 2020 se poprvé setkávají zástupci Tálibánu a afghánské vlády v Kataru, kde jednájí o situaci. Shodli se na společném cíli nastolit v zemi mír, avšak Tálibán trvá na islámském systému a vláda požaduje ukončení palby. Koncem roku 2020 rozhodl americký ministr obrany, že počet amerických jednotek na území Afghánistánu bude značně omezen. To však kritizuje generální tajemník NATO a upozorňuje na unáhlené rozhodnutí a obavy z možného opětovného nastolení islámského státu. (CFR, 2021)

Kvůli dlouholetým nepokojům a bez vyhlídek na lepší budoucnost se obyvatelé Afghánistánu drží aspoň jedné jistoty, kterou pro ně představuje pěstování máku. Ať už se jedná o práci na makovém poli či zapojení do přímé výroby nebo obchodu s opiem, pro Afghánce je to v současnosti jedna z mála možností, jak zaopatřit své rodiny a zajistit si živobytí.

3.2 NEJVĚTŠÍ OPIOVÉ OBLASTI

Pěstování opia se v minulosti rozšířilo do všech afghánských provincií. Devadesát sedm procent obdělávané plochy bylo soustředěno do devíti provincií (Kienberger et al., 2017). Postupně se však rozsah pěstování snižoval a některé provincie jsou v současnosti dokonce zcela bez máku (UNODC, 2021a). Na mapě (Obr. 4) získané od UNODC (2021a) je patrné, že nejvíce se mák za cílem získávání opia pěstuje na jihozápadě země v provinciích Hilmand, Kandahar a Uruzgan. V jihozápadní oblasti bylo opium vždy rozšířenou plodinou. Nicméně provincie Balkh, Badakhshan a Nangarhar na severu až východu země byly v minulosti také hlavními opiovými centry. (UNDCP, 2000)



Obr. 4 Rozšíření pěstování opiového máku podle provincií Afghánistánu v roce 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)

Následující tabulka 1 pak zobrazuje regionální rozdělení pěstování máku a porovnání mezi lety 2018 a 2019. Zde lze pak vyčíst, že vůbec největší pokles plochy pro pěstování máku je ve východní oblasti o 76 %, a v severní oblasti o 67 %. K poklesu, většímu či menšímu, došlo však ve všech oblastech.

V roce 2020 však došlo ke zvýšení produkce opia oproti předešlému roku téměř ve všech provinciích mimo východní oblasti. Největší nárůst byl pozorován v provincii Badghis a to o 194 %. Následkem toho se snížil také počet oblastí bez máku o jednu, provincie Kapisa přišla o svůj status oblasti bek máku. (UNODC, 2021b)

Tab. 1 Regionální distribuce pěstování máku v Afghánistánu v letech 2018 a 2019 (vlastní zpracování, data UNODC, 2021a)

Region	2018 (ha)	2019 (ha)	Změna 2018-2019	2018 (ha) % z celku	2019 (ha) % z celku
Centrální	1 617	780	-52 %	1 %	0,5 %
Východní	21 001	4 942	-76 %	8 %	3 %
Severovýchodní	9 030	4 973	-45 %	3 %	3 %
Severní	17 944	17 128	-5 %	7 %	11 %
Jihozápadní	190 565	118 444	-38 %	72 %	73 %
Jižní	373	123	-67 %	0,14 %	0,1 %
Západní	22 059	17 053	-23 %	8 %	10 %
Zaokrouhlený součet	263 000	163 000	-38 %	100 %	100 %

4. OBCHOD

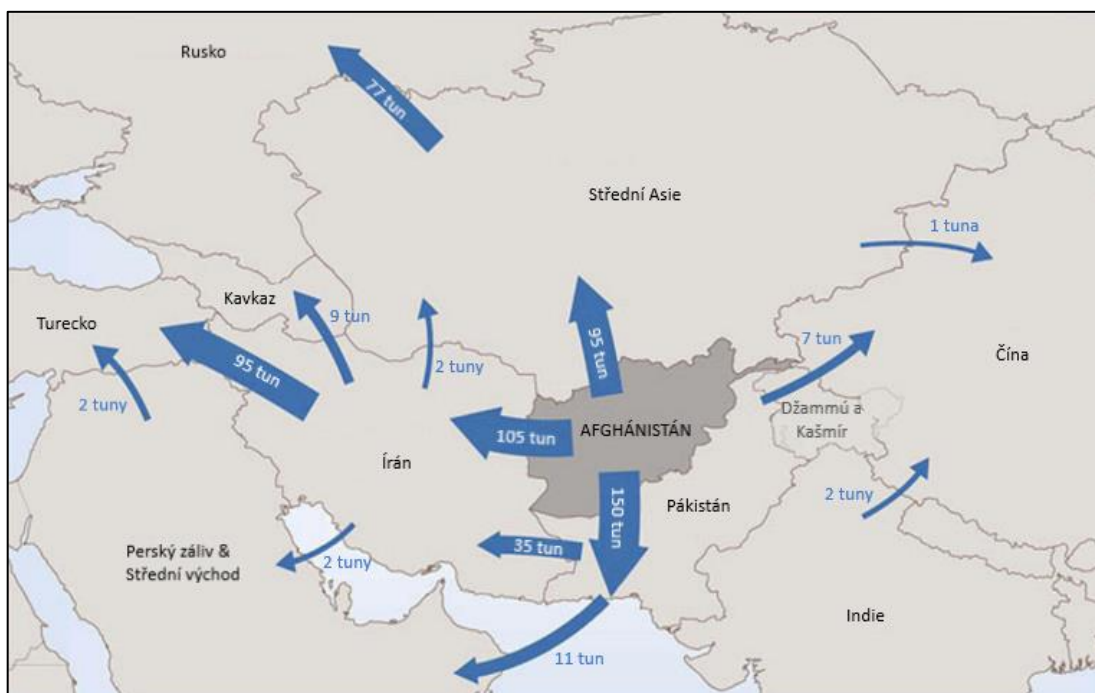
Obchod s opiáty lze rozdělit do několika po sobě jdoucích kroků. V první řadě je to pěstování a produkce opia, zemědělský proces, kdy se získává z máku surová opiová guma. Poté následuje místní distribuce opia a výroba heroinu v zemi. Nakonec mezinárodní obchod s opiáty (surové opium, nelegální heroin a morfin) přes hranice Afghánistánu do tranzitních a následně do cílových zemí. (UNODC, 2021) Li Xinwei (2019) pak uvádí 3 hlavní toky drog proudící z Afghánistánu. První balkánská cesta vede přes Írán, Turecko a východní Evropu do západní Evropy. Druhá jižní cesta směřuje přes Pákistán nebo Írán dále do Afriky, Evropy, Asie, na střední východ a do Kanady. Poslední severní cestou proudí drogy do Střední Asie a Ruska. Singh (2010) doplňuje, že nejvíce afghánského opia míří ke spotřebitelům právě do Ruska a do západní Evropy. Tyto dvě oblasti pak společně spotřebují téměř polovinu veškerého vyprodukovaného heroinu na světě. V západní Evropě je přibližně polovina tohoto trhu soustředěna pouze do tří států: Velké Británie, Francie a Itálie.

Na každém z uvedených kroků se podílejí různí aktéři, kteří mají z obchodu ekonomický prospěch. Nejedná se pouze o tzv. primární aktéry, kteří jsou přímou součástí výroby nebo distribuce drog, ale je tu také nespočet „vedlejších rolí“. Nepřímo jsou do obchodu zapleteni ti, co poskytují například dopravní či bezpečnostní služby nebo jen ti, kteří nijak obchodu nebrání a berou si za to úplatky. Opium se tak stalo klíčovou složkou zajišťující živobytí mnoha Afghánců, kteří se zabývají pěstováním máku nebo jen na makových polích pracují a nebo jsou přímou součástí nelegálního obchodu s drogami. Přestože oblasti, kde se opiový mák pěstuje a zpracovává, jsou poměrně dobře zmapovány, chybí informace o tom, kolik domácností či jednotlivců je do obchodu vlastně zapojeno nebo z něj má prospěch. (UNODC, 2021)

Vláda země není schopná najít alternativu, jak přimět místní zemědělce k pěstování jiných druhů plodin a vzdát se tak výhodného pěstování opiového máku. Programy na snížení produkce opia ze stran vlády i mezinárodních organizací nejsou efektivní a finance věnované na tyto programy jsou minimální. Velkou překážkou pro zlepšení drogové situace v zemi je vysoká korupce a nezájem členů parlamentu, kteří jsou často také součástí drogových obchodů. Systémová korupce je nejvíce patrná v řadách afghánské policie. Policisté buď sami drogy převážejí nebo pašeráky chrání a při jejich zatčení po nich vymáhají úplatky. (Horák, 2008)

4.1 PAŠOVÁNÍ

Jednou ze součástí obchodu s opiem je jeho transfer za hranice Afghánistánu. Jak je již zmíněno výše, nejvíce afghánské drogy proudí směrem na sever, nejčastěji do Tádžikistánu. Ten je však pouze tranzitní zemí, tzn. že se zde drogy nezůstávají, ale míří dále ke konečným spotřebitelům. Udává se že až 73 % heroínu a 43 % opia putuje z Afghánistánu do Ruska či dále do Evropy právě přes Tádžikistán. Díky relativně nové drogové stezce směřující do Íránu objemu drog mířících do Tádžikistánu ubývá. (Uhlář, 2011) V 70. letech 20. století byl největším producentem opia Írán. Kvůli tomu však začala vznikat nová opatření pro kontrolu a eradikaci nelegálního trhu a prvenství opiové velmoci připadlo v 80. letech Pákistánu. I v Pákistánu se brzy po pádu komunistického režimu afghánského prezidenta Nadžibulláha začala aktivně rozvíjet politika proti nelegálnímu pěstování a obchodu s opiem. Toto období bylo pro Afghánistán chaotické a země prakticky neměla stabilní a fungující vládu. Afghánci tak využili situace, kdy nad nimi nikdo v rozsáhlých provinciích a složitém terénu neměl kontrolu a ve velkém začali rozvíjet pěstování opiového máku, aby zaopatřili své rodiny. Poptávka byla veliká především ze strany Pákistánu, kde už neměli k opiu tak snadný přístup. Afghánské opium se do Pákistánu pašuje hlavně za účelem dalšího zpracování na heroin a následnou distribuci dále do světa. Pákistán a Írán se tak staly dalšími zeměmi, kudy jsou drogy z Afghánistánu pašovány. (Berenguer-López, 2018)



Obr. 5 Převážné cesty heroínu z Afghánistánu v roce 2008 (UNODC, 2009, upraveno)

Mapa na obrázku 5 zobrazuje hlavní popisované toky heroínu z Afghánistánu za rok 2008. Největší objem 150 tun míří do Pákistánu, druhá největší cesta vede do Íránu (105 tun) a nakonec 95 tun heroínu míří do oblasti Středí Asie. Z těchto míst pak afghánské drogy proudí dále do celého světa.

Pašování opia jako nelegální činnost s sebou nese řadu rizik. Podél tras, po kterých se opium pašuje přibývá drogově závislých a s tím také narůstají případy šíření HIV a dalších nemocí, které se přenášejí krví. (UNODC, 2009) Samotný přesun drog na jiné území však může být také životu nebezpečný. O tom vypovídají ženy žijící v tak zvané Qala-e-Biwaha, neboli „vesnici vdov“. Zpustošená vesnice na rozsáhlé vysoké pláni v západní provincii Herát podél hranice s Íránem se stala domovem pro desítky ženy, které přišly o své manžely a syny. Zůstaly samy se svými dětmi, vnoučaty a vdovami po svých synech, o které se musí starat. Muži byli zabití při pokusu o nedovolené pašování opia přes hranice do sousedního Íránu. Obyvatelé této odlehle oblasti nemají mnoho příležitostí, jak se uživit. Musí tak volit mezi dvěma dostupnými možnostmi: mohou pašovat drogy nebo se připojit k Talibánu. Ti, kteří se rozhodnou pro pašování si mohou vydělat slušné peníze, avšak hrozí jim zatčení a poprava u íránského islámského soudu nebo zastřelení přímo na hranicích íránskou pohraniční stráží. Těla popravených mužů nebyla nikdy navrácena jejich ženám do Afghánistánu, aby mohla být řádně pohřbena. Vdovy jsou tak odkázány na vlastní výdělek ze zpracovávání vlny, tkaní koberců a darů od příbuzných nebo od humanitárních organizací. Dříve vesnici obývalo přes 80 vdov se svými rodinami, dnes je jich jen 30. Drsné podmínky, především kruté zimy a nedostatek jídla a možností vytápění, ženy nutí k odchodu z vesnice. Ještě v roce 2016 Írán nechal popravit stovky lidí, kteří byli obviněni z trestných činů v souvislosti s drogami. V Íránu se trestá smrtí obchodování, pašování nebo držení syntetických drog¹⁰ a to již za hmotnost 30 gramů. Od roku 2017 se však hranice pro trest smrti zvýšila a popravených tak ubylo. I přes snahy zahraniční protidrogové pomoci se nedaří situaci zlepšit a ženy se obávají že i další děti, které nyní vychovávají, budou jednou muset vydělávat peníze stejným způsobem jako jejich otcové, kterým se tento způsob výdělků stal osudným. (Zucchino a Rahim, 2020; Amnesty International, 2017)

¹⁰ Heroin, morfin, kokain nebo jejich chemické deriváty (Amnesty International, 2017)

5. OPIUM A OBYVATELSTVO

Pro Afghánistán je typická etnická, kulturní i jazyková rozmanitost. Nejpočetnější a zároveň i nejvlivnější národnostní skupinou jsou Paštúni (Paštúnové), tvoří až 45 % obyvatelstva. (Pánek, 2013) Charakteristické je pro ně klanové členění. Nejsou výjimkou spory mezi Paštúny navzájem. Jsou soustředěni do jižní a východní části země a vyznávají sunnitský islám. (Rais, 2009) Další nejrozšířenější skupinou jsou Tádžikové (25 %). Jejich moc v zemi roste. Jsou vzdělaní a kulturně i hospodářsky vyspělí. Uzbeki tvoří 9 % obyvatelstva a spolu s Turkmény (3 %) obývají především severní část země při hranicích se svými domovinami. Poslední z nejvíce zastoupených menšin v Afghánistánu jsou Hazáři (Hazárové), kteří tvoří asi 9 % obyvatelstva. Patří mezi nejchudší obyvatelstvo, žijí se především pastevečtím a vyznávají šiitský islám. (Pánek, 2013; Rais, 2009)

Věkové rozložení obyvatelstva představuje typický příklad tzv. progresivního typu věkové pyramidy. Největší část populace (40,62 %) tvoří děti ve věku 0-14 let, tím převyšují složku postreprodukční (více než 50 let). Vysoký počet dětské složky je dán vysokou plodností, ta je v současnosti v Afghánistánu na hodnotě 4,72 dítěte na ženu, a zároveň také vysokou úmrtností, 12,57 ‰. Tento typ věkové pyramidy je charakteristický pro rozvojové země. (WB, 2018; CIA, 2021; Demografie, 2014) Jedním z důsledků těchto faktorů je větší pravděpodobnost toho, že budou děti nuceny pracovat, aby se zvýšil příjem domácnosti, ve které žijí.

5.1 DĚTSKÁ PRÁCE

Podle ILO (2021) je termín dětská práce definován jako práce, která děti zbavuje dětství, jejich potenciálu a důstojnosti a která poškozuje jejich tělesný i duševní vývoj. Jedná se o práci, která je mentálně, fyzicky, sociálně nebo morálně nebezpečná a škodlivá pro děti a/nebo jakkoliv narušuje nebo znemožňuje jejich právo na školní docházku. Dítě je pak podle Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 definováno jako jakákoliv osoba mladší 18 let (UNICEF, 2021).

ILO (2017a) uvádí, že na světě pracuje 152 milionu dětí a téměř polovina z nich je pak vystavena nejtěžším formám práce. Dále se rozlišují druhy dětské práce na nebezpečnou práci, lehkou práci nebo domácí práce. Nejtěžší formy práce zahrnují:

- a. všechny formy otroctví nebo praktiky podobné otroctví, jako je prodej dětí a obchodování s nimi, dluhové otroctví, nucená práce včetně nuceného nábory dětí pro využití v ozbrojených konfliktech
- b. využívání, opatrování nebo nabízení dětí k prostituci nebo vytváření pornografie
- c. využívání, opatrování nebo nabízení dětí k nelegální činnosti, zejména k výrobě drog a obchodu s nimi
- d. práce, která by svou povahou nebo okolnostmi mohla poškodit zdraví, bezpečnost nebo morálku dětí.

Oblast Asie a Pacifiku je druhou největší oblastí po Africe, kde je dětská práce nejvíce rozšířená. Až 7,6 % dětí ve věku 5-17 let zde pracuje. Nejvíce dětí, až 5,5 milionu, pracuje v zemědělství, 3,8 milionu v sektoru služeb a 1,4 milionu v průmyslu. V Afghánistánu bylo v roce 2013 součástí ekonomické aktivity a domácích prací více než 20 % dětí ve věku 5-17 let. V této oblasti se také poměrně často vyskytuje jedna z forem moderního otroctví, nucené sňatky. Do této situace jsou mnohem častěji nuceny dívky, na 1000 obyvatel připadá 10,7 ženských obětí, oproti 4,4 mužských obětí na 1000 obyvatel. (ILO, 2017b; ILOSTAT, 2013) V Afghánistánu dochází k domluveným placeným manželstvím, kdy bývají mladé dívky prodávány do jiných rodin, kde si buď vezmou chlapce v jejím věku a nebo si ji vezme starší muž, kterému se bude starat o domácnost. Děje se tak kvůli neschopnosti rodičů uživit všechny své děti a financovat svatby svých dcer. (Bushell, 2002) Andrew Bushell (2002) také sdílí příběh desetileté Salimy, která má být provdána za šedesátiletého muže a je šťastná, protože se nebude muset starat o svých šest sourozenců. Manželství v dětském věku se však stává překážkou pro vzdělávání. Přibližně 19 % dívek ve věku 5-24 let uvedlo jako důvod ukončení studia právě vstup do manželství. (Blum et al., 2019)

Studie Amandy Sim (2009) uvádí, že každé čtvrté afghánské dítě ve věku od 7 do 14 let vykonává nějakou formu práce. Informace uvedené ve studii jsou výsledky rozhovorů se 33 chudými domácnostmi v městských i venkovských oblastech v provinciích Kábul, Herat a Badakhshan. Rozhodnutí posílat děti do práce je ovlivněno složitým vzájemným působením ekonomických, sociálních a kulturních faktorů. Nejvýraznějšími faktory jsou chudoba, špatná kvalita vzdělávání, nedostatek úvěrových příležitostí, vysoká nerovnost příjmů, vysoká míra nejistoty v zemi a nerovnost mezi pohlavími. Kvůli neexistenci podpůrných sociálních systémů, se

rodiny často rozhodují poslat své děti do zaměstnání, aby zvýšily své příjmy. Složení domácností má na dětskou práci také vliv. Domácnosti, ve kterých není aktivní dospělý muž, pravděpodobně více využívají dětskou práci. To je dáno tím, že ženy nesmějí pracovat mimo domov, a tak musí chlapci vyrovnat nedostatky dospělého muže s příjmem. Ve složení domácnosti dále hraje roli také velikost rodiny, věkové a genderové složení nebo počet vzdělaných členů. Při hledání kompromisu mezi prací a školou zvažují domácnosti především kvalitu výuky, náklady a potenciál pro budoucí zaměstnání. Skloubit práci a školní docházku je velmi náročné. Zaměstnavatelé nedovolují dětem chodit do školy nebo trávit čas nad domácími úkoly, zatímco učitelé děti trestají za nesplněné úkoly či špatnou docházku. Kvůli tomu jsou pak některé děti nuceny odejít ze školy a pracovat na plný úvazek. Studie také odhaluje zajímavý vztah mezi dětskou prací a obavami rodičů o bezpečnost a morálku svých dětí. Rodiče uvedli, že raději děti pošlou do práce, než aby svůj volný čas trávily na ulici, kde by mohly být vystaveny negativním vlivům, jako je kouření a drogy, nebo by se mohly stát oběťmi trestných činů. Investice do vzdělání dívek je pro Afghánce nevýhodná. Dívky se vdají a odejdou do domů svých mužů, odkud budou dále pracovat. Rodiny dívek tak z jejich studia nemají žádný zisk. Afghánci jsou také silně ovlivněni komunitou, ve které žijí. Pokud většina dětí z okolí pracuje, nemají ani jiné domácnosti motivaci děti posílat do škol. (Sim, 2009; Luft a Yasini, 2018)

Řešením problému dětské práce v Afghánistánu se zabývá například MOLSAMD. Jménem afghánské vlády je MOLSAMD rozhodnuto eliminovat nejhorší formy dětské práce a dodržovat své morální a právní závazky bez ohledu na nestabilní ekonomické podmínky země, všudypřítomnou chudobu a pokračující konflikt. Uvědomilo si, že cena za neřešení problému dětské práce může mít katastrofálnější důsledky než cena za intervenci. Svých cílů chce dosáhnout pomocí:

- a. zajištění povědomí o dětské práci
- b. utvoření uceleného přístupu, kdy budou spolupracovat vládní i nevládní subjekty společně se sociálními partnery za prevenci a odstranění dětské práce
- c. zlepšení a vymáhání práv a trestního stíhání za jeho porušení
- d. zlepšení mechanismů sociální práce a ochrany
- e. zlepšení ekonomických podmínek domácností, ve kterých děti pracují
- f. zlepšení institucionální a technické kapacity příslušných aktérů. (ILO, 2018)

5.2 ZÁVISLOST

Problematice užívání drog v Afghánistánu se nevěnuje tolik pozornosti jako pěstování a výrobě opia. (Todd et al., 2012) Jedenáct procent afghánské populace užívá drogy a samotná vláda Afghánistánu přiznává, že v zemi se vyskytuje nejvíce drogové závislosti na světě. Obecně více uživatelů drog je ve venkovských oblastech než ve městech. Poměrově 13 % venkovského obyvatelstva a jen 5,3 % městského obyvatelstva užívá drogy. Afghánistán má také nejvyšší hodnoty uživatelů drog mezi ženami a dětmi na světě. (Xinwei, 2019) Tato kapitola se však nevěnuje pouze závislosti uživatelů drog, ale také závislosti na obchodu s opiem v širším měřítku.

5.2.1 Závislost uživatelů drog

Užívání drog je nebezpečné v mnoha ohledech a především ohrožuje zdraví. Jak opiáty na tělo člověka působí je zmíněno již v kapitole druhé. Jedním z nejzávažnějších zdravotních rizik, kterým je uživatel drog vystaven, je virus HIV a následné propuknutí nevléčitelné nemoci AIDS. Mezi další ohrožení patří například nákaza žloutenkou typu B nebo C. K přenosu viru dochází mimo jiné v případě, kdy si uživatelé drog půjčují jehly a někdo z nich je virem HIV nakažen. K dalším rizikovým chováním patří například homosexuální styk mezi muži, to ale není v případě Afghánistánu pravděpodobné kvůli islámské víře, která homosexualitu neuznává a v Afghánistánu se dokonce trestá smrtí. K přenosu viru může docházet také při těhotenství z matky na dítě. (HIV.gov, 2021; Farooq et al., 2017; ILGA, 2020) Afghánistán v současnosti eviduje přes 11 tisíc lidí nakažených HIV/AIDS. (UNAIDS, 2019) Epidemie HIV, spojená s nitrožilním užíváním opiátů, se rozšířila v komunitách nacházejících se podél klíčových cest, kterými se pašuje opium. Nejvíce pozorované jsou v Pákistánu a Íránu. Mezi afghánskými uprchlíky se stává čím dál více rozšířený injekční způsob užívání opiátů a tím také vyšší riziko nákazy HIV. (Griffin, Khoshnood, 2010) Spojitost mezi zvýšeným užíváním drog u uprchlíků zmiňuje také Todd et al. (2012): kvůli zvyšující se nejistotě obyvatel, repatriaci uprchlíků a vnitřnímu vysídlování se zvyšuje počet obyvatel ve velkých městech, kterým však chybí sociální zajištění a možnosti práce a jsou tak vystaveni chudobě a stresovým situacím, kdy mají mnohem větší pravděpodobnost začít užívat drogy. Farooq et al. (2017) udává na základě profilu pacienta tři modely užívání heroinu v Afghánistánu. Válečný model zahrnuje dlouhodobé uživatele drog (více než 30 let), kterými jsou bývalí afghánští vojáci.

V modelu uprchlíků jsou lidé, kteří začali užívat drogy, když se stali uprchlíky v Íránu a Pákistánu. Třetí model socioekonomické krize zahrnuje ty, kteří začali drogy užívat jako prostředek úniku před realitou. Jedním z důvodů, proč se počet Afghánců závislých na opiu zvyšuje je to, že přístup k drogám je zde velmi snadný a cena za ně je také dostupná i pro chudší obyvatele. Týdenní dávka heroinu vyjde v přepočtu z afghání¹¹ na 6,4 USD, zatímco opium ke kouření stojí pouze cca 0,1 USD což je přibližná cena za kus chleba. (Glinski, 2020)

Vztah mezi závislostí na drogách a islámem není zcela objasněn. Na jednu stranu, se nehovoří o žádných drogách, vyjma alkoholu, ani v Písmu svatém ani v Prorokově sunně. Často se tedy závislí muslimové obhajují tím, že nedělají nic, co by Bůh zakazoval. Na stranu druhou, islámské právo zakazuje tzv. kharem, který představuje cokoliv, co způsobuje závislost a má být považován za škodlivé a pravý muslim jej nesmí užít. Islámští právníci a učenci formulovali definici omamné látky, která je jasně popsána jako „jakákoliv látka, která způsobuje zatemnění mysli a zasahuje do racionálního myšlení“. (Baasher, 1981)

5.2.2 Drogově závislé ženy v Afghánistánu

Studie vypracovaná International Journal of Women's Health (2012) zkoumá, jak se v Afghánistánu přistupuje k ženám závislým na drogách. Jejich situaci výstižně shrnuje věta: Afghánské ženy čelí realitě, kdy mají snazší přístup k ilegálním a psychotropním drogám, než mají ke vzdělání, léčbě závislosti nebo zdravotní péči. Do studie bylo zapojeno 176 žen, které dokončily léčbu v centru pro drogově závislé. V osobních rozhovorech se zkoumalo porušování lidských práv, faktory duševního zdraví, užívání látek a individuální charakteristiky. Výsledky studie ukazují, že polovina žen ze zkoumaného vzorku má zkušenost s minimálně jedním typem porušování lidských práv. Asi třetina těchto žen pak zažila nějakou formu špatného zacházení, jako například odepření jídla nebo přístřeší, nucení užívat drogy nebo nucení pracovat na pěstování opiového máku. Většina žen poté uvedla, že byla omezena v sociálním fungování. To je podle studie nejspíš způsobeno upíráním základních práv a svobod žen, jako je například svobodný pohyb na veřejnosti nebo chození do školy a práce. U mnoha žen se někdy vyskytly sebevražedné myšlenky a téměř třetina žen se dokonce o sebevraždu pokusila. Závěrem této studie je, že centra

¹¹ Afghánská měna (1 USD = 77,5 AFN)

pro léčbu drogově závislých by měla poskytovat více služeb, které pomohou ženám, které trpěly porušováním lidských práv, vyrovnat se s těmito zážitky. Dalším přínosným výsledkem bylo zjištění, že pracující ženy byly vystaveny porušování lidských práv výrazně méně než ženy, které nepracovaly. Proto centra nabízí také vzdělávací kurzy. Nejčastěji byla porušována práva žen, které byly vdané, gramotné, nezaměstnané nebo byly pašunského etnika. Nicméně jen malý počet programů center se zabývá léčbou traumat. Neřešení těchto problémů má pak vážné důsledky. Závěrem studie zmiňuje také významnost islámské víry při léčbě závislosti.

Mladé dívky, které se brzy vdají jsou často obětmi domácího násilí, které na nich páchají jejich muži, kteří jsou většinou uživateli drog. Kvůli psychickému oslabení se tak stávají zranitelnějšími a mají větší pravděpodobnost k tomu, že začnou drogy také užívat. Afghánky se tedy často stávají závislé, protože jejich muži jsou závislí. Problém, který blíže souvisí se závislostí žen, je závislost dětí. Děti uživatelky opia jsou od mala vystaveny pasivnímu kouření opia, ale není výjimkou ani to, že samy matky své děti uklidňují tím, že je krmí malými dávkami drogy. (Glinski, 2020) Dalším důvodem, proč ženy začínají užívat opium, může být dlouhá a namáhavá práce u tkalcovského stavu. Tkaní tradičních koberců je pro ženy jednou z mála pracovních možností, které mohou vykonávat z domova. Dokončení jednoho koberce trvá přibližně 150 dní. Aby měly ženy práci co nejdříve hotovu, nemohou si dovolit odpočinek a raději tlumí svou bolest zad a svalů opiem. I v tomto případě dávají ženy opium svým dětem, aby usnuly a ženy mohly v klidu pokračovat ve své práci. (IRW, 2014)

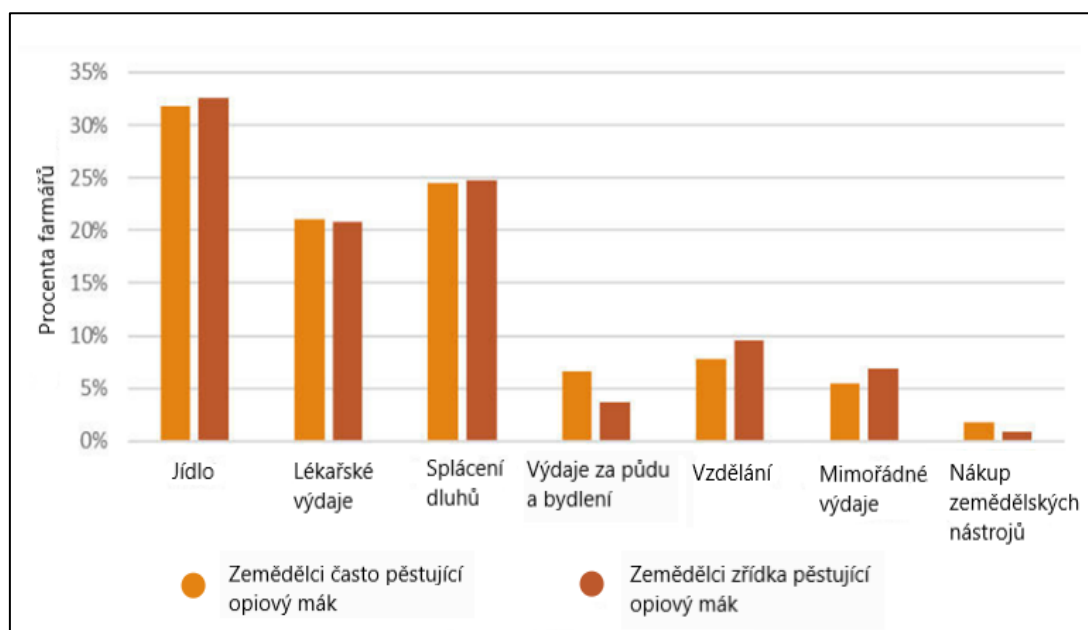
5.2.3 Ekonomická závislost na opiu

Ekonomice Afghánistánu dominuje zemědělství, které poskytuje obživu pro většinu afghánského obyvatelstva, které žije na venkově (CIA,2017). Míra urbanizace je pouze 26,3 % a pro velký počet Afghánců je stále typický kočovný způsob života (CIA, 2021; Pánek, 2013). Špatná kvalita půdy a suché klima jsou nevhodné pro pěstování většiny plodin. I v úrodnějších oblastech je zemědělská produkce omezena například příliš malými pozemky, neexistencí formálních úvěrových institucí nebo špatnými agronomickými postupy. Rostlina máku setého dobře snáší sucha a sklizené opium je trvanlivé, nekazí se a má obecně stabilní hodnotu. Díky tomu tak často slouží také jako forma úspor domácností. Opiový mák se tak stává ideální plodinou

k pěstování. Zemědělci mají také mnohonásobně vyšší příjmy z ilegálního pěstování opia než z legálního farmaření. Mnoho Afghánců, kteří žijí na venkově, tak nemá příliš jiných možností, než se zapojit do obchodu s opiem. (Rais, 2009; Wighton-Jones, 2020)

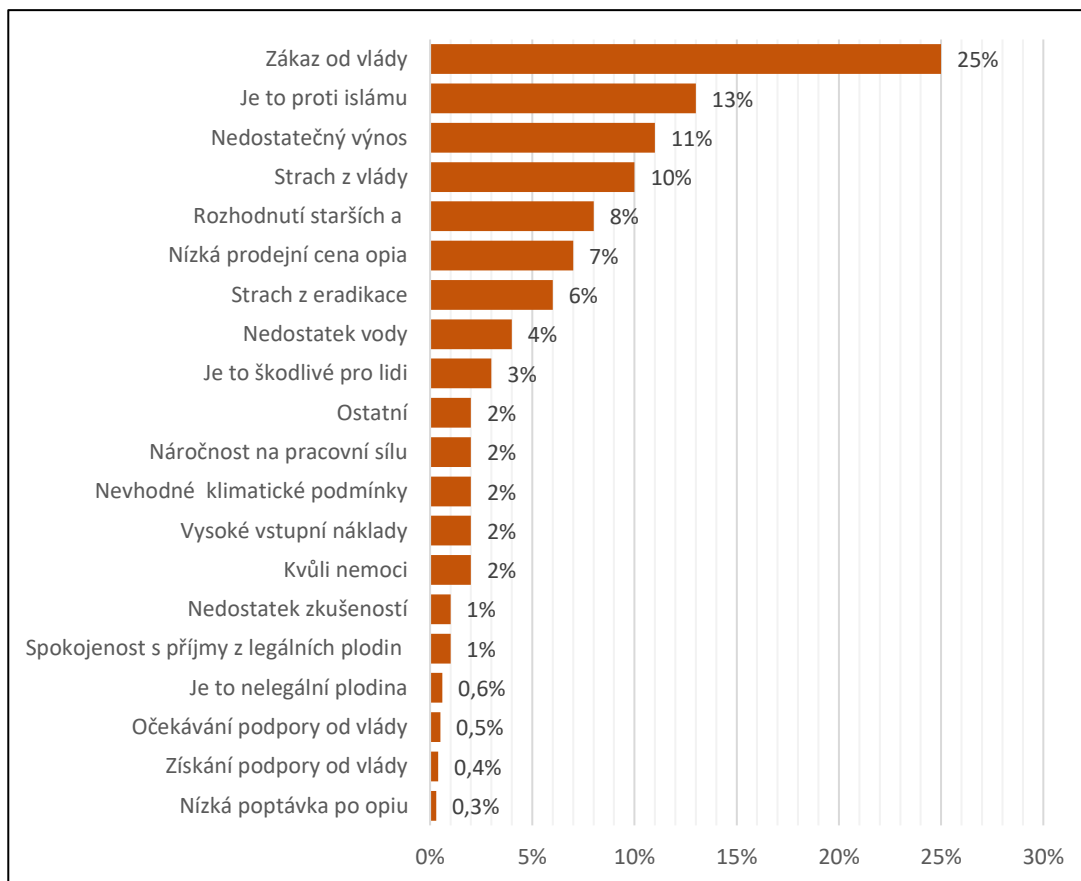
Hlavním důvodem, proč se afghánští farmáři rozhodnou pěstovat opiový mák je jednoznačně vysoká prodejní cena. Tento důvod uvedlo 47 % zemědělců. Mezi další zmiňované důvody patří například zajištění základních potravin a přístřeší pro rodinu, všeobecné zlepšení životních podmínek nebo fakt, že pro pěstování opia stačí malý pozemek, ale mají za něj vysoký příjem. (UNODC, 2010)

Novější report UNODC (2019) potvrzuje, že zemědělci, kteří pěstují opiový mák mají vyšší příjem než zemědělci, kteří se pěstováním máku nezabývají. Také poukazuje na to, jak se liší využívání příjmů zemědělců, kteří opium pěstují často a mezi těmi, kteří jej pěstují jen zřídka. Pěstitelé, kteří se kultivací opiového máku zabývají více, své příjmy z opia nejčastěji utrací za potraviny, léčebné výdaje nebo je použijí na splacení svých dluhů. Oproti tomu občasní pěstitelé své příjmy investují do vzdělání nebo se jím pokryjí mimořádné výdaje. Obě skupiny však nejméně investují do prostředků, které by mohly dlouhodobě přispívat ke zvýšení legálních ekonomických aktivit a nahradit tak pěstování opiového máku. Detailnější zobrazení výdajů zemědělců je znázorněno na obrázku 6.



Obr. 6 Nejdůležitější využití příjmů z opiového máku podle afghánských farmářů v roce 2019 (UNODC, 2021a, upraveno)

Za posledních deset a více let vynaložila mezinárodní společenství miliardy dolarů na vytvoření politik, které by se zaměřovaly na omezení pěstování opiového máku v Afghánistánu. (Greenfield et al., 2017) Samotné omezování pěstování máku však nevedlo k velkému úspěchu. Nucené vymýcení plodin prohloubilo chudobu a nejistotu. Na druhou stranu snaha zvýšit produkci jiných plodin měla pouze dočasný úspěch. Rozvojové politiky se snaží o zvýšení produktivity a náhradu opiového máku za jiné plodiny s vysokou hodnotou. To by mělo za účel jak snížení chudoby, tak i nalezení vhodné alternativy k pěstování máku. Vhodnými plodinami, které by mohly nahradit opiový mák jsou například bavlna, olejnatá semena nebo šafrán. (Wighton-Jones, 2020) Greenfield et al. (2017) dále doporučuje nahradit mák například ořechy nebo ovocem. Další alternativou, jak se oprostit od nelegálních aktivit spojených s pěstováním opiového máku, je vytvořit legální trh s léčebným opiem. Opiem pro léčebné účely by mířilo do zemí třetího světa, kde je ho zapotřebí. Vyřešilo by se tak hned několik problémů: a) zemědělci by mohli i nadále sklízet mák a žít tak rodinu, b) méně nelegálních drog v ulicích sníží kriminalitu, c) snížil by se počet drogově závislých a také nakažených nemocemi, které s užíváním drog souvisí (HIV/AIDS nebo žloutenky). (Clark et al., 2010) Afghánci nevidí problém mezi produkcí ilegálního opia nebo jeho pašováním a jejich muslimskými povinnostmi. Pěstování opia je akceptovaná zemědělská činnost a v očích obyvatel se tak stává legální. (Rais, 2009) Nicméně toto tvrzení neplatí pro všechny. Islám je totiž jeden z nejčastějších důvodů, proč farmáři přestanou opium pěstovat nebo ho ani nikdy pěstovat nezačnou. Nejčastěji uváděný důvod, proč farmáři přestali opium pěstovat je, že to vláda zakázala (25 %), na druhém místě je právě islám (13 %), který drogy považuje za zakázané. Mezi dalšími důvody se objevilo například, že z pěstování nemají takový výnos nebo se bojí vlády. Islám je jednoznačně nejdůležitějším důvodem pro to, aby farmáři nikdy nezačali opium pěstovat (63 %) avšak pro zanechání již zavedeného trhu s opiem není islám až tak zásadním důvodem. (UNODC, 2010) Přesné zobrazení důvodů k ukončení pěstování opia je na obrázku 7 níže.



Obr. 7 Důvody pro ukončení pěstování opia v Afghánistánu v nebo před rokem 2010 ¹² (vlastní zpracování, data UNODC, 2010)

¹² Celkem 1507 dotazovaných farmářů

6. ROZVOJOVÁ POMOC

Afghánistán se jako rozvojová země potýká s mnoha problémy napříč různými sférami, a tak je také jedním ze států, kam míří nejvíce zahraniční pomoci. Za rok 2019 proudilo do Afghánistánu v rámci rozvojové pomoci přes 4 miliardy USD. Tím se zařadil na 5. místo v seznamu států s největší rozvojovou finanční pomocí na světě. (WB, 2019) Také Česká republika Afghánistánu pomáhá. První část této kapitoly tak bude patřit rozvojové pomoci Česka v drogové problematice Afghánistánu, a druhá část se zabývá světovou pomocí.

6.1 POMOC ČESKÉ REPUBLIKY V AFGHÁNISTÁNU

Afghánistán patří dlouhodobě mezi prioritní země v rámci zahraniční politiky ČR. Na základě vzájemných dobrých vztahů a díky výsledkům z dosavadního působení ČR v Afghánistánu je Afghánistán zařazen také do Koncepce mezi tzv. programové prioritní země rozvojové spolupráce. Česká republika Afghánistánu poskytuje také humanitární pomoc. (MZV, 2021)

Afghánistán je sice cílem mnoha rozvojových programů, avšak drogová problematika je pro české organizace spíše vedlejší. Nicméně jedním z projektů, které se přímo zaměřují na drogovou problematiku v Afghánistánu je projekt Breaking the circle, jehož hlavním iniciátorem je české Sdružení Podané ruce. Ve spolupráci s dalšími organizacemi zabývající se touto problematikou a za podpory Evropské Unie se v letech 2004 až 2006 mohl tento projekt v Afghánistánu uskutečnit. Sdružení Podané ruce, o.s. je nevládní nezisková organizace, jejímž posláním je pomáhat lidem s řešením problémů vyplívajících z užívání drog. Programy, které Sdružení realizuje, jsou zaměřeny jak na děti a mladé lidi, kteří s drogami ještě nemají zkušenosti, tak i na dospělé uživatele drog. Hlavním cílem pomoci v Afghánistánu bylo vybudovat základní služby pro drogově závislé s ohledem na situaci v zemi. Projekt byl založen na vzdělávání sociálních pracovníků, lékařů a psychologů v kábulské nemocnici, se kterým jim pomáhali odborníci vysílání několikrát do roka Sdružením. Afghánci drogy nejčastěji kouří, nežli je užívají nitrožilně. Proto musel být preventivní program postaven jinak, než jak bylo zvykem v Česku. Program vzdělávání neprobíhal pouze v Afghánistánu. Afghánští psychiatři jezdili také na stáže do českých zařízení, aby si lépe vytvořili představu o fungování jednotlivých programů. Dalším krokem projektu bylo rozšířit povědomí o vysoké návykovosti opia. Kvůli nedostatku léků se zde opium

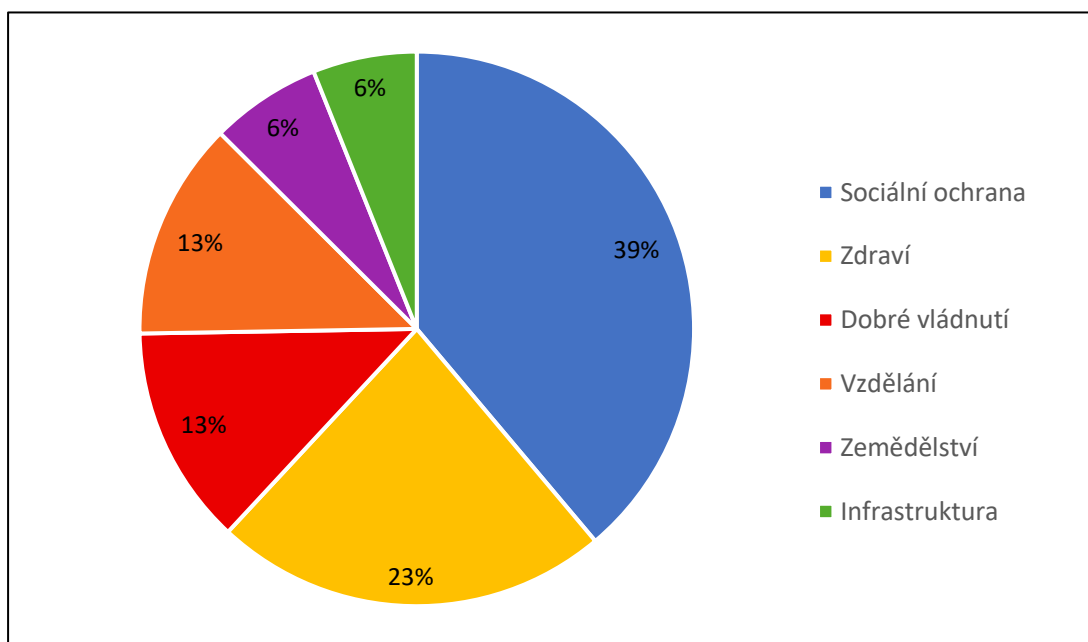
často používá jako jediný prostředek tisíců bolest a obvykle ho dostávají také děti. V tomto kroku však museli pracovníci Sdružení čelit překážce, kterou představovala negramotnost obyvatel. K roku 2018 byla gramotnost obyvatel Afghánistánu pouze 43 % (CIA, 2018). Problém se ale podařilo vyřešit osvětovou kampaní v roce 2006. Během té byli vyškoleni muslimští duchovní, aby za pomoci jednoduchých obrázkových materiálů zlepšili povědomí o nebezpečí užívání opia a o možnostech léčby. Jedním z faktorů úspěšné léčby pacienta je jeho navrácení zpět do běžného života a zařazení do společnosti. V Česku tomuto velmi napomáhají programy chráněných dílen, které jsou součástí tzv. pracovní terapie drogově závislých. Afghánci často nemají příliš možností jak se uživit, a tak je pěstování opia a jeho pašování téměř jediným, avšak velmi nebezpečným způsobem jejich obživy. Chráněné dílny se tak staly součástí projektu rozvoje protidrogových služeb v Kábulu. S jejich realizací pomáhala humanitární organizace VARA a občanské sdružení Berkat. Klienti se v dílnách vrátili k tradicím své země, vyrábějí zde drobné předměty z kůže a učí se tkát tradiční koberce. Součástí projektu dále bylo také zvyšování gramotnosti klientů terapeutického centra. Ti se zde učí nejen základy jako je čtení a psaní, ale je tu také možnost dalšího vzdělávání, například práce na počítači nebo osvojení si základů ekonomie a marketingu. Cílem je rozvíjet potenciál místních lidí a postupně je dosazovat do vedení dílen. Tím mohou služby pro pomoc drogově závislým v Afghánistánu fungovat samostatně a projekt se tak stává udržitelným i po odchodu zahraničních pracovníků. Psychiatrická léčebna v Kábulu se však potýká s dalšími problémy jako je nedostatek léků, lůžkovin, čisté vody a elektrické energie. I s těmito problémy se projekt Breaking the circle snažil aspoň částečně pomoci a v rámci dvouletého projektu byly vyčleněny finanční prostředky na léky a nezbytné vybavení nemocnice. (Podané ruce, 2021)

6.2 MEZINÁRODNÍ POMOC V AFGHÁNISTÁNU

Problematikou drogového průmyslu v Afghánistánu se dlouhodobě zabývají různé světové organizace. Největší důraz na ni klade UNODC, které od roku 2000 opiátovou oblast pozoruje a každoročně vydává reporty o situaci. V současnosti na území Afghánistánu vykonává práci přibližně 2000 nevládních neziskových organizací. Ty zde však své fungování nemají snadné, zůstává tu stále několik zákonných legislativ, které se nedaří s Afghánistánem vyjednat. Jde například o změnu daňového zákoníku, aby nevládní neziskové organizace byly oproštěny od placení daní státu. (ICNL, 2021)

Afghánská vláda nemá sama dostatek peněz na pomoc svým občanům, a tak je země vysoce závislá na zahraniční pomoci. Zahraniční pomoc však v Afghánistánu čelí řadě problémů, které ji doprovázejí. Jedním z nich je, že dárci jednají nezávisle a vytváří projekty na vlastní zodpovědnost. Chybí také koordinace mezi dárci navzájem nebo mezi dárci a afghánskou vládou. To má za následek neefektivní rozdělení pomoci a je možné, že na místa, kde je pomoc potřeba nejvíce, se nedostane. Proto by měla být pomoc rozdělována spravedlivě podle požadavků jednotlivých provincií. Jedním z řešení, jak vláda získá více finančních prostředků, je zlepšit systém výběru daní. Velkou překážkou je však vysoká míra korupce ve státní správě. (Hikmatullah, 2012)

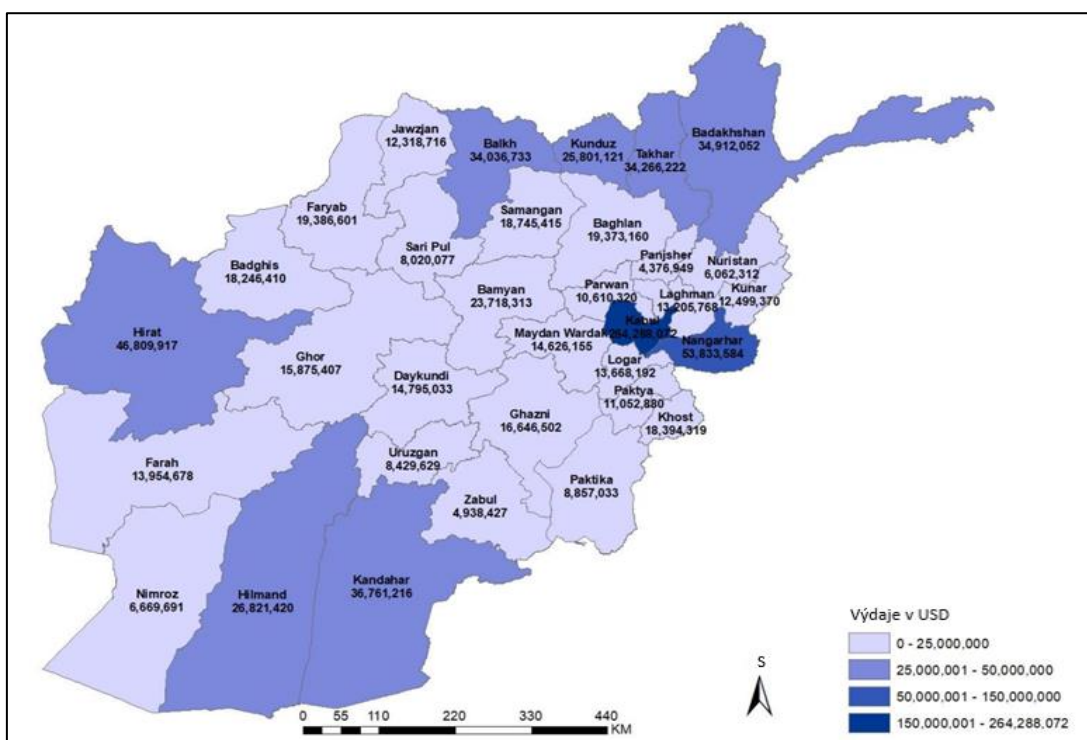
V roce 2018 bylo v Afghánistánu zrealizováno přes 2 500 projektů vedených nevládními neziskovými organizacemi v hodnotě více než 870 milionů USD. Ve stejném roce bylo v Afghánistánu aktivních 1 656 NGOs, avšak pouze 1 208 (73 %) z nich předložilo zprávy o svých činnostech afghánskému Ministerstvu hospodářství. Zbýlých 27 % nehlásilo své aktivity z různých důvodů, buďto v té době nepracovaly na žádném projektu nebo například nemají kapacity pro dodávání zpráv. Nejvíce se projekty zaměřovaly na sociální ochranu a zdraví. Z celkového počtu 2 537 projektů bylo 986 cíleno na sektor sociální ochrany a 585 na sektor zdraví. Zbylé sektory vzdělání, zemědělství, dobrého vládnutí a infrastruktury mají téměř shodné počty projektů, které zde byly realizovány. (NGOs, 2021) Relativní zastoupení jednotlivých sektorů zachycuje obrázek 8.



Obr. 8 Relativní zastoupení projektů NGOs podle zaměření v Afghánistánu v roce 2018 (vlastní zpracování, data NGOs, 2021)

Opium v Afghánistánu je spjato s mnoha dalšími odvětvími, kterými se jednotlivě zabývají různé organizace z celého světa. Téměř v každém rozvojovém programu se dá najít nepřímá spojitost s opiem nebo drogami.

Jednoznačně nejčastěji byly projekty realizovány v provincii Kábul a to v 1 039 případech. V provincii Kábul bylo také vynaloženo nejvíce finančních prostředků na realizované projekty, 54 USD na osobu. Následuje provincie Bamyan a Samangan s 50 a 45 USD na osobu. Nejméně finančních prostředků se dostává provinciím Kapisa a Paktika, 9 a 12 USD na osobu. Geografické rozložení finančních prostředků je tak stále nerovnoměrné a soustřeďuje se do center větších měst a zanedbává málo rozvinuté provincie a odlehlé oblasti. (NGOs, 2021) V otázce rozšíření opia je to zásadní problém. Mapa na obrázku 9 ukazuje celkové výdaje NGOs v Afghánistánu. Ty jsou soustředěny v provinciích, kde není výrazně rozšířené pěstování opia. To lze porovnat s Obr. 4, na němž je zobrazena plocha v hektarech, na které se opium pěstuje. Do provincií Hilmand a Kandahar sice proudí více financí, nežli do okolních oblastí, ale do třetí opiem nejvíce zasažené provincie Uruzganu, nevkládají NGOs dostatek financí, aby se zde současná situace zlepšila.



Obr. 9 Celkové výdaje NGOs podle provincií Afghánistánu v roce 2018 (NGOs, 2021, upraveno)

Jednou z mnoha organizací, jejíž cílem je zlepšení životních podmínek v Afghánistánu, je britská humanitární a rozvojová organizace Afghanaid. Mezi programy, kterými se zabývá, patří živobytí. Zaměřuje se na severovýchodní oblast země, kde se zemědělci uchýlili k nelegálnímu obchodu s opiovým mákem, aby uživili svoje rodiny. Ve spolupráci s UNODC dodávají farmářům nástroje potřebné k pěstování alternativních plodin, kterými nahradí nelegální opium. Mimo jiné se v tomto programu věnují také vzdělávání žen pomocí kurzů gramotnosti a praktických školení, aby se posílilo jejich postavení v komunitě a mohly se stát součástí ekonomiky. (Afghanaid, 2020)

Další významnou pomoc pro Afghánistán představuje Německo. To v roce 2018 vynaložilo v rámci oficiální rozvojové pomoci pro Afghánistán necelých 440 milionů USD, tím se Afghánistán řadí mezi 10 států, kterým Německo nejvíce poskytuje pomoc. (OECD, 2020) Jednou z německých nevládních neziskových organizací, které v Afghánistánu dlouhodobě působí, je German Aid For Afghan Children. Tato rodinná organizace vznikla v roce 1998, působí ve východních oblastech Afghánistánu a spolupracuje s NATO, OSN a dalšími mezinárodními humanitárními organizacemi. Jejich práce spočívá v budování, podporování a provozování vzdělávacích center a zdravotnických jednotek především pro děti a ženy. Dále také za pomoci specializovaného afghánského personálu vznikají sirotčince, nemocnice pro matky s dětmi, mírové školy nebo dílny na výrobu solárních panelů. Jejich práce není omezena pouze na vnitrostátní oblast, pomáhají také v uprchlických táborech u hranic s Afghánistánem. (SCI, 2020)

ZÁVĚR

Pěstování opia v Afghánistánu je stále nevyřešený problém, který je důležitou součástí pro celkové správné fungování státu. Kvůli povaze šedé opiové ekonomiky je velice obtížné zemi dále rozvíjet. V posledních letech se zdálo, že zahraniční programy na eradikaci pěstování opia zabírají, avšak kvůli krizi COVID-19 nejspíše dojde k opětovnému nárůstu produkce. Jeden ze zásadních limitů, které brání vyřešení opiové problematiky je celková nestabilita země a postavení vlády k tomuto problému. Mezinárodní organizace v zemi sice mají hojně zastoupení, avšak afghánská vláda příliš nespolupracuje a finanční prostředky poskytované zahraniční pomocí jsou vystaveny riziku vysoké korupce v zemi. Jako první by tak mělo dojít především ke stabilizaci země a nastolení míru. Až poté budou mít jednotlivé kroky k eradikaci opia snadnější průběh a lepší výsledky. Za další důvod, proč se nedaří snížit produkci opia, lze považovat fakt, že tato problematika stále není hlavním cílem rozvojové pomoci v zemi. Stále tu existují pro svět závažnější rizika, která je potřeba řešit. Nemyslí se však už na to, že opium se všemi problémy souvisí. Současná rizika by se tak měla řešit komplexněji.

Cílem bakalářské práce bylo popsat roli drog v životech Afghánců a jak jej opiáty ovlivňují. Vliv opia lze nalézt v mnoha aspektech jejich života. Pěstování opiového máku, obchodování se surovým opiem a nebo již vzniklými drogami je často jediným způsobem, jak mohou Afghánci uživit své rodiny. To souvisí s celkově špatnými životními podmínkami v zemi. Chudoba nutí Afgánce vydělávat si i touto nelegální cestou. Pomoci od státu se většina z nich nedočká. Jedinou nadějí je zde pomoc ze zahraničí, která do Afghánistánu vkládá nemalé peníze. Nicméně řešení situace s nadměrným množstvím pěstování opia není jejím hlavním cílem. Ekonomická závislost na opiu a stres z toho, že žijí ve stálé nejistotě se odráží na psychickém stavu obyvatel. Čím více přichází do styku s opiem, tím je větší pravděpodobnost, že ho sami začnou užívat a stanou se tak fyzicky závislími.

Jako hlavní důvod, proč se stanou Afghánci na opiu závislí, se dá obecně označit chudoba. S chudobou souvisí nedostatek legální práce, kterou by mohli Afghánci uživit své rodiny. Sociální podpora v zemi také v podstatě neexistuje. Od nelegálního obchodu s opiem Afgánce neodradí ani státní islámské náboženství. Příčinou

chudoby v zemi je dlouholetá nestabilita a události v historii, které nedovolily se zemi samostatně rozvíjet.

I když pěstování a obchod s opiem je pro mnohé Afghánce dobrým prostředkem pro získání peněz, nese s sebou i vážná rizika. Politiky okolních států mají přísné zákony ohledně obchodu s drogami a pašování drog na jejich území je trestáno i smrtí. Obchodníci či pašeráci opia se také často sami stávají jeho uživateli, což opět přímo ohrožuje jejich životy. Předávkování drogami vzniklých z opia je smrtelné. Mimo to je závislost na drogách doprovázena řadou krví přenosných vážných onemocnění, jako například HIV nebo různé typy žloutenek. Nepřímých dopadů na obyvatelstvo je celá řada. V případě fyzické závislosti jde například o zvýšenou agresivitu u mužů vůči ženám už v tak silně patriarchální společnosti. Násilí na ženách pak může vést k další závislosti žen na drogách a s tím spjaté také závislosti u dětí. Jak fyzická tak ekonomická závislost rodičů a neschopnost rodinu uživit pak často vede k tomu, že děti musí opustit školu a začít pracovat.

Hlavními cíli, na které by se měly protiopiové politiky zaměřit je náhrada nelegálního opiového máku za jiné legální a nejlépe stejně výnosné plodiny, aby byly dostatečně atraktivní pro místní farmáře. Velký důraz by se měl klást také na vzdělávání místních obyvatel zejména z hlediska prevence. Vzdělání Afghánci budou znát všechna rizika pěstování i užívání opia a dostane se jim více možností jak se rozhodovat. V návaznosti na fyzickou závislost na opiu by se měla věnovat pozornost mimo prevenci také na její léčbu a pomoci začlenit se do normálního života.

SEZNAM LITERATURY

1. About the Ministry. *Ministry of Labor & Social Affairs* [online]. Kabul, 2019 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://molsa.gov.af/en/about-ministry-0>
2. ABADI, M. H., S. R. SHAMBLEN, K. JOHNSON, K. THOMPSON, L. YOUNG, M. COURSER, J. VANDERHOFF a T. BROWNE. Examining human rights and mental health among women in drug abuse treatment centers in Afghanistan. *International Journal of Women's Health* [online]. 2012, 2012(default), 155-165 [cit. 2021-4-28]. ISSN 11791411.
3. *Addiction, Crime and Insurgency: The transnational threat of Afghan opium* [online]. Vienna: UNODC, 2009 [cit. 2021-5-29]. ISBN 978-92-1-130285-1. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghan_Opium_Trade_2009_web.pdf
4. *Afghanaid Annual Review 2020* [online]. London: Afghanaid, 2020 [cit. 2021-5-25]. Dostupné z: <https://www.afghanaid.org.uk/Handlers/Download.ashx?IDMF=fe8082d8-3135-48cf-ba9c-a72838c8b73f>
5. *Afghanistan Annual Opium Poppy Survey 2000* [online]. Islamabad: UNDCP, 2000 [cit. 2021-5-29]. Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/publications/report_2000-12-31_1.pdf
6. Afghanistan. *Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [cit. 2020-12-10]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>
7. *Afghanistan National child labor strategy and action plan 2018-2030* [online]. Geneva: ILO, 2018 [cit. 2021-5-12]. ISBN 978-92-2-132904-6. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_666015.pdf
8. Afghanistan. *International Center for Not-for-profit Law* [online]. ICNL, 2021 [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <https://www.icnl.org/resources/civic-freedom-monitor/afghanistan>

9. *Afghanistan Opium Survey 2010: Summary Findings* [online]. UNODC, 2010 [cit. 2021-5-29]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afg_opium_survey_2010_exsum_web.pdf
10. Afghanistan opium survey 2019: Socio-economic survey report: Drivers, causes and consequences of opium poppy cultivation [online]. UNODC, 2021a [cit. 2021-03-06]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/20210217_report_with_cover_for_web_small.pdf
11. Afghanistan Opium Survey 2020: Cultivation and Production – Executive Summary [online]. UNODC, 2021b [cit. 2021-5-10]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/20210503_Executive_summary_Opium_Survey_2020_SMALL.pdf
12. Afghánští uprchlíci v Pákistánu a Íránu. *Amnesty International Česká republika* [online]. [cit. 2021-02-01]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/4153/afghansti-uprchlici-v-pakistanu-a-iranu>
13. BAASHER, Taha. The Use of Drugs in the Islamic World. *British Journal of Addiction* [online]. 1981, **76**(2), 233-243 [cit. 2021-5-17]. ISSN 09520481. Dostupné z: doi:10.1111/j.1360-0443.1981.tb00230.x
14. *Background Report: Rada bezpečnosti Afghánistán* [online]. Praha: AMO, 2011 [cit. 2021-5-31]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Afghanist%C3%A1n-UNSC.pdf>
15. BERENGUER-LÓPEZ, Francisco. The Blunders in the Western Cross-Cutting Policies in Afghanistan: The Opium Economy As a Case Study. *UNISCI Discussion Papers* [online]. Madrid, 2018, (47), 177-208 [cit. 2021-5-29]. ISSN 16962206. Dostupné z: doi:10.31439/UNISCI-8
16. BLUM, Robert Wm., Mengmeng LI, Omrana PASHA, Chandra RAO a Kayhan NATIQ. Coming of Age in the Shadow of the Taliban: Education, Child Marriage, and the Future of Afghanistan From the Perspectives of Adolescents and Their Parents. *Journal of Adolescent Health* [online]. 2019, **64**(3), 370-375 [cit. 2021-5-16]. ISSN 1054139X. Dostupné z: doi:10.1016/j.jadohealth.2018.09.014

17. BUSHELL, Andrew. Child marriage in Afghanistan and Pakistan. *America* [online]. 2002, **186**(8), 12-14 [cit. 2021-5-16]. ISSN 00027049. Dostupné z: <https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=4bb3d988-8ea6-4658-8ac6-258223b8ca32%40sessionmgr102>
18. CLARK, Peter A., George P. SILLUP a Joseph A. CAPO. Afghanistan, poppies, and the global pain crisis. *Medical Science Monitor* [online]. 2010, **16**(3), 49-57 [cit. 2021-5-16]. ISSN 12341010. Dostupné z: <https://www.medscimonit.com/download/index/idArt/878451>
19. Country factsheets: Afghanistan. *UNAIDS* [online]. Geneva, 2019 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/afghanistan>
20. Co je to šarija. *Islám objektivně* [online]. 2015 [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://islam-objektivne.webnode.cz/dokumenty/co-je-to-sarija/>
21. DE BLIJ, H.J., et al. *The World Today: Concepts and Regions in Geography*. 5. USA: John Wiley, 2011. ISBN 978-0-470-64638-0.
22. *Development Co-operation Profiles* [online]. Paris: OECD Publishing, 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/2dcf1367-en>
23. FAOSTAT: Crops. *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. 2021 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC/visualize>
24. FAROOQ, Syeda Ayesha, Mohammad Hafiz RASOOLY, Syed Hani ABIDI, Kayvon MODJARRAD a Syed ALI. Opium trade and the spread of HIV in the Golden Crescent. *Harm Reduction Journal* [online]. 2017, **14**, 1-10 [cit. 2021-5-13]. ISSN 14777517. Dostupné z: [doi:10.1186/s12954-017-0170-1](https://doi.org/10.1186/s12954-017-0170-1)
25. Feature: Freedom from drug addiction. *Islamic Relief Worldwide* [online]. Birmingham, 2014 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.islamic-relief.org/feature-freedom-from-drug-addiction/>

26. German Aid for Afghan Children. *Solar Cookers International* [online]. Sacramento, 2020 [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: https://solarcooking.fandom.com/wiki/German_Aid_for_Afghan_Children
27. GLINSKI, Stefanie. More Afghan women find solace in drugs as coronavirus, migration upends life. *Reuters* [online]. New York: Thomson Reuters Foundation, 2020 [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/afghanistan-women-drugs-idUSL8N2BM0Q6>
28. *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016* [online]. Geneva: ILO, 2017a [cit. 2021-5-11]. ISBN 978-92-2-130153-0. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf
29. GREENFIELD, Victoria A., Craig A. BOND a Keith CRANE. A household model of opium-poppy cultivation in Afghanistan. *Journal of Policy Modeling* [online]. 2017, **39**(5), 741-761 [cit. 2021-4-30]. ISSN 01618938. Dostupné z: doi:10.1016/j.jpolmod.2017.06.002
30. GRIFFIN, Nevada a Kaveh KHOSHNOOD. Opium Trade, Insurgency, and HIV/AIDS in Afghanistan: Relationships and Regional Consequences. *Asia Pacific Journal of Public Health* [online]. 2010, **22**(3), 159S [cit. 2021-4-25]. ISSN 10105395.
31. HIKMATULLAH, Fayez. The Role of Foreign Aid in Afghanistan's Reconstruction: A Critical Assessment. *Economic and Political Weekly* [online]. 2012, **47**(39), 65 [cit. 2021-6-2]. ISSN 00129976. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/2153738619?accountid=16730>
32. HORÁK, Slavomír. *Afghánský konflikt* [online]. Praha: Public History, 2005 [cit. 2020-04-29]. ISBN 80-86445-17-8. Dostupné z: <http://files.slavomirhorak.webnode.cz/200000028-6c3d56d3a9/kniha-afghanistan2005.pdf>
33. HORÁK, Slavomír. Začarované kruhy afghánské. *Obrana a Strategie* [online]. 2008, **8**(2), 5-18 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://files.slavomirhorak.webnode.cz/200000051-d666bd760d/Afghanistan2008.pdf>

34. Human Development Index. *United Nations Development Programme: Human Development Reports* [online]. [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
35. Human Development Reports. *United Nations Development Programme* [online]. [cit. 2020-12-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/AFG>
36. INGLIS, Lucy. Opium's Human History: However unlikely it seems, many of us will end our lives dependent upon it. *Natural History* [online]. 2019, **127**(3), 14-21 [cit. 2021-04-06]. ISSN 00280712. Dostupné z: <https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=0a09bfdd-a39e-48e5-bde0-ac863ab65b95%40pdc-v-sessmgr01>
37. Iran: Halt imminent executions of 12 alleged drug offenders. *Amnesty International* [online]. 2017 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/01/iran-halt-imminent-executions-of-12-alleged-drug-offenders/>
38. Kašmír – napětí ve sporné oblasti se opět zvyšuje. *Pražský studentský summit* [online]. Praha: AMO, 2021 [cit. 2021-5-13]. Dostupné z: <https://www.studentsummit.cz/blog/2021/02/20/kasmir-napeti-ve-sporne-oblasti-se-opet-zvysuje/>
39. KIENBERGER, Stefan, Raphael SPIEKERMANN, Dirk TIEDE, Irmgard ZEILER a Coen BUSSINK. Spatial risk assessment of opium poppy cultivation in Afghanistan: integrating environmental and socio-economic drivers. *International Journal of Digital Earth* [online]. 2017, **10**(7), 719-736 [cit. 2021-5-10]. ISSN 17538947. Dostupné z: doi:10.1080/17538947.2016.1250828
40. KOCIÁN, Petr. Mák setý. *Květena ČR* [online]. 2020 [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: <http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=228>
41. Lingua Franca. *Cambridge Dictionary* [online]. Cambridge University Press, 2021 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lingua-franca>
42. LIŠČÁK, Vladimír. *Státy a území světa*. 3. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-414-2.

43. Mák setý. *Biotox: Enpsyro* [online]. 2009 [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: <http://www.biotox.cz/enpsyro/pj3rpas.html>
44. MAREK, Jan. *Stručná historie států - Afghánistán*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-128-0.
45. Mezinárodní drogová problematika. *Pražský studentský summit* [online]. Praha: AMO, 2018 [cit. 2021-3-15]. Dostupné z: https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/02/UNODC_drogy.pdf
46. Nevyšetřené a nepotrestané zločiny v Afghánistánu. *Amnesty International Česká republika* [online]. 2014 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/366/afghanistan-zadna-spravedlnost-pro-tisice-zabitych-civilistu-z-operaci-usa-a-nato>
47. *Non-Governmental Organizations (NGOs) Annual Report 2018* [online]. Kabul: NGOs, 2021 [cit. 2021-5-27]. Dostupné z: <https://ngo.gov.af/en/wp-content/uploads/2021/01/NGOsReportEnglish.pdf>
48. LUTF, Lutfullah a Shahadat I. Haq YASINI. Factors Contributing to Child Labor in Afghanistan: A Case Study in Jalalabad City. *Economic Alternatives (1312-7462)* [online]. 2018, (3), 348-372 [cit. 2021-5-13]. ISSN 13127462. Dostupné z: https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/5_EA_3_2018_en.pdf
49. Osmnáct let války v Afghánistánu. *Hospodářské noviny* [online]. 2020 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66738860-osmnact-let-valky-v-afghanistanu>
50. PÁNEK, Jiří., et al. *Kde a jak Česká republika pomáhá: Afghánistán* [online]. Olomouc: Katedra rozvojových studií, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2013 [cit. 2020-12-10]. Dostupné z: <https://www.development.upol.cz/wp-content/uploads/2013/02/Afghanistan.pdf>
51. Breaking the circle. *Společnost Podané ruce* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://podaneruce.cz/projekty/breaking-the-circle/>
52. RAIS, Rasul Bakhsh. *Recovering the Frontier State: War, Ethnicity, and State in Afghanistan* [online]. Lexington books, 2009 [cit. 2020-04-29]. ISBN 978-0-7391-3702-4.

53. *Regional brief for Asia and the Pacific: 2017 Global Estimates of Modern Slavery and Child Labour* [online]. ILO, 2017b [cit. 2021-5-11]. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@ipecc/documents/publication/wcms_597873.pdf
54. ROGERS, Kara. Opium: Drug. *Britannica* [online]. [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/science/opium>
55. SDG indicator 8.7.1 - Proportion of children engaged in economic activity (%) - Annual. *ILOSTAT* [online]. ILO, 2013 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer27/?lang=en&segment=indicator&id=SDG_A871_SEX_AGE_RT_A
56. Sexual orientation laws in the world. *ILGA* [online]. Geneva, 2020 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: https://ilga.org/sites/default/files/downloads/ENG_ILGA_World_map_sexual_orientation_laws_dec2020.png
57. SHANTY, Frank. *The Nexus: International Terrorism and Drug Trafficking from Afghanistan* [online]. USA: ABC-CLIO, 2011 [cit. 2021-03-15]. ISBN 978-0-313-38521-6. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=392HjpDyt-kC&oi=fnd&pg=PP2&dq=drug+trafficking+in+afghanistan&ots=RVvnqqD-2F&sig=NYAYHBz8hqmNZjEO6CVgi1dSw6o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
58. SIM, Amanda. *Confronting Child Labour in Afghanistan* [online]. Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU), 2009 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/5373/pdf/5373.pdf>
59. SINGH, DEEPALI GAUR. AFGHANISTAN - CENTRE OF NARCOTICS PRODUCTION AND DRUG TRAFFICKING. *Himalayan* [online]. 2010, **14**(3), 26-66 [cit. 2021-4-27]. ISSN 09719318. Dostupné z: <https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=0ea12a9b-0ef5-400d-b25f-4b21fab99200%40sessionmgr103>
60. The Convention on the Rights of the Child: The children's version. *Unicef* [online]. 2021 [cit. 2021-03-15]. Dostupné z:

<https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version>

61. The U.S. War in Afghanistan. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>
62. TODD, Catherine S., David MACDONALD, Kaveh KHOSHNOOD, G. Farooq MANSOOR, Mark EGGEMAN a Catherine PANTER-BRICK. Opiate use, treatment, and harm reduction in Afghanistan: Recent changes and future directions. *International Journal of Drug Policy* [online]. 2012, **23**(5), 341-345 [cit. 2021-5-15]. ISSN 09553959. Dostupné z: doi:10.1016/j.drugpo.2012.05.004
63. TOMEŠ, Jiří. Afghánistán: Země v chaosu, na rozcestí a jeho geopolitická otázka. *Geografické rozhledy* [online]. 2002, **11**(4), 106-109 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.geograficke-rozhledy.cz/archiv/vyhledat?q=afghanistan>
64. Topography of Afghanistan. *Wikimedia* [online]. 2005 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/Afghan_topo_en.jpg
65. UHLÁŘ, Jan. *Drogy ve střední Asii: Případová studie Tádžikistánu*. Olomouc, 2011. Diplomová práce. Univerzita Palackého.
66. What are HIV and AIDS? *HIV.gov* [online]. MHAF, 2021 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.hiv.gov/hiv-basics/overview/about-hiv-and-aids/what-are-hiv-and-aids>
67. What is child labour. *International Labour Organization* [online]. 2021 [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>
68. Who Is at Risk for HIV? *HIV.gov* [online]. MHAF, 2021 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.hiv.gov/hiv-basics/overview/about-hiv-and-aids/who-is-at-risk-for-hiv>
69. WIGTON-JONES, Evan. The unintended harms of infrastructure: Opium and road construction in Afghanistan. *Journal of Comparative Economics* [online]. 2020 [cit. 2021-03-16]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2020.10.002>
70. WORLD BANK. *Afghanistan : State Building, Sustaining Growth, and Reducing Poverty: World Bank Country Study* [online]. Washington, DC: World Bank, 2005

- [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7318>
71. XINWEI, Li. The Drug Situation And The Practice of Drug Control In Afghanistan. *Himalayan & Central Asian Studies* [online]. 2019, **23**(3-4), 194-210 [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:
<https://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=30194904-91b2-4667-8a7e-d550e9a0975d%40pdc-v-sessmgr05>
72. Zahraniční rozvojová spolupráce. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. Praha: MZV, 2021 [cit. 2021-5-18]. Dostupné z:
https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html
73. ZUCCHINO, David a Najim RAHIM. In a Village of Widows, the Opium Trade Has Taken a Deadly Toll. *The New York Times* [online]. 2020, 27 Dec 2020, , 8 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z:
<https://www.nytimes.com/2020/12/27/world/asia/afghanistan-iran-opium.html?searchResultPosition=1>